

MÚZEUMI KURÍR

Címlapképünk Bacchus szobrát ábrázolja (Déri-gyűjtemény,
kisázsiai görög alkotás az i. sz. III. század elejéről).

MÚZEUMI KURÍR

ISSN 0133-9257

A Hajdú-Bihar megyei Múzeumbárátok Köre körlevele
Megjelenik évente három számban

Tíz szám alkot egy kötetet, a köteteken belül az egyes számok számozása
folyamatos. Minden kötethez, azaz tizedik számhoz magyar- és angol-
nyelvű tartalomjegyzék, valamint különböző mutatók járulnak

Szerkesztő: Dankó Imre

Szerkesztőség: 4001 Debrecen, Pf.: 61. Déri Múzeum, Déri tér 1.

MÚZEUMI KURÍR

23.

(III. kötet 3. szám)

Debrecen, 1977

A Déri-gyűjtemények

(A debreceni múzeum hetvenöt éves jubileumára.)

DANKÓ IMRE

Szándékosan nem Déri Múzeumot, sem nem a *Déri Frigyes Gyűjteményt* írtam címmül. Mert magával a címmel is helyesbíteni kívánok a közvéleményen, amely a debreceni Déri Múzeum gyűjteményein szinte kizárólag Déri Frigyes Debrecennek ajándékozott gyűjteményét érti és az ajándékozást, illetve az abból kinövő múzeumot veszi a debreceni múzeumügy kezdetének. A helyzet az, hogy amennyiben Déri-gyűjteményről beszélünk, akkor nemcsak Déri Frigyes általános művelődéstörténeti gyűjteményére, hanem főleg öccse, *Déri György* kárpátmedencei népművészeti gyűjteményére, sőt a két másik öcs, *Déri Miksa* és *Déri Kálmán* képzőművészeti adományaira is kell gondolnunk, vagyis a *Déri-család* gyűjteményére. Ha pedig múzeumban, mint intézményben gondolkodunk, nem szabad megfeledkezni arról, hogy ha más helységekhez képest elég későn, csak 1902-ben, de mégis megkezdte működését egy helyi múzeum Debrecenben is. Az 1902-ben alakult *Debreceni Városi Múzeum* a maga szerény keretei között is értékes, főleg helytörténeti gyűjtő- és feldolgozó munkát végzett (*Zoltai Lajos*, *Ecsedi István*); rövid idő alatt gazdag helytörténeti gyűjteményt hozott létre. A Déri-családból elsőnek adományozó *Frigyes* — különben legnagyobb — adománya ezt a kis Városi Múzeumot gyarapította és fejlesztette, különösen öccse, *György* adományával az ország egyik legjelentősebb múzeumi gyűjteményévé, múzeumává. Adományaikkal valóban egy új, a korábbi kezdeményezéssel csak bizonyos pontokon összefüggő múzeumnak vetették meg az alapját. Az új múzeum létesítése kifejeződött abban is, hogy a Déri Frigyes-féle gyűjtemény őrzése és bemutatása számára Debrecen városa új épületet emelt, amiben 1930. május 25-én — már az alapító halála után — megnyílt a *Déri Múzeum*. Hasonló volt a helyzet akkor is, amikor alig pár évvel később, 1938-ban, *Déri György* ideajándékozta értékes, bátyja általános művelődéstörténeti gyűjteményét nagyszerűen kiegészítő kárpátmedencei népművészeti gyűjteményét. A nagy és igen látványos gyűjtemény bemutatására Debrecen városa nagylelkűen biztosította az egykori *Gazdasági Akadémia* (ma Fűvészkert utcai iskola néven ismeretes) épületét. Ez azért is jó hely volt a páratlan gyűjtemény részére, mert a Déri Múzeum számára emelt új épület közvetlen közelében van. A közelében, a két épület mellett kialakított pompás parkon kívül csekély, de rendkívül szerencsés építészeti megoldás is összekapcsolta a két épületet, a két gyűjteményt és formálisan is eggyé tette őket. *Déri Miksa*, a neves mérnök, néhány értékes festménnyel, *Déri Kálmán* festőművész pedig saját munkáinak egy sorozatával gyarapította két fivére közgyűjteményé vált, nagyszerű múzeummá fejlődött adományát. Az ő jelentőségük a Déri-gyűjtemények szempontjából lényegesen kisebb, mint bátyjaiké. Megemlítésük mégis fontos, mert rávilágítanak arra, hogy a Déri Múzeum alapítása esetében nem egy ember, mondjuk *Déri Frigyes*, hanem egy

Felelős kiadó: Dankó Imre

Készült 1000 példányban — 77-3277 — Somogy m. Nyomdaipari Vállalat, Kaposvár

Kiadási engedély száma: III/KUL/97/HA/1977.

Felelős vezető: Farkas Béla igazgató

egész család felelősségteljes műveltség alapuló áldozatkészségéről van szó. Ahogy azt *Déri Frigyes* megfogalmazta: „remélem, hogy a gyűjteményhez fűződő óhaját teljesíteni és hogy a jövő generáció, nevezetesen a debreceni lakosság és tanulóifjúság művelésére és oktatására egyaránt hasznos és jótékony befolyást fog gyakorolni. Ha ezt elérjük, megnyugással mondhatom, hogy nehéz, de szép feladatokat sikerült megoldanom”.

Mielőtt a Déri-gyűjtemények bemutatására térnék, célszerűnek látszik röviden ismertetni a Déri családot. *Déri Károly* jómódú és nagycsaládú bácskai földbirtokos volt. Gyermekei nevelésére sokat adott. Ezért is költözött birtokai központjából, Bács faluból, előbb Bajára, majd pedig Bécsbe. *Frigyes* 1852-ben, *Miksa* 1854-ben, *Kálmán* pedig 1859-ben még Bácsban született, de *György*, 1863-ban, már Baján. *Frigyes* (megh. 1924) közgazdasági, kereskedelmi kérdések iránt érdeklődött. Iskolái elvégzése után kisebb-nagyobb vállalkozásokba kezdett, mígnem nagy jövedelmű selyemgyáros nem lett. *Mikszát* (megh. 1938) a mechanika, az elektromosság, a műszaki kérdések foglalkoztatták. Neves gépészmérnök lett s mint ilyen vált a Ganz Villamossági Gyár igazgatójává. *Kálmán* (megh. 1940) korán elárulta művészi hajlamait, festőművész lett; Münchenben tanult, ott is dolgozott. Humoros hangvételű, gazdag színvilágú magyar életképeket készített müncheni akadémikus stílusban. *György* (megh. 1942) kezdeti műszaki érdeklődése gyorsan a hadászat, a katonaság felé fordult; tüzérezredesig vitte a ranglétrán. Minden Déri gyerek nagyfokú fogékonyságot örökölt a kultúra, a művészet iránt. Műveltségük nem szorítkozott szakudományuk területére, mindannyiójukat izgatta a kultúra egésze, a történelemben megmutatózó fejlődés, a művészet értésében adott harmónia. Közéről sem voltak széplelkek, mint ahogy ezek után gondolhatnánk. Inkább áll az, hogy a műveltséget, a kultúrát az ember fejlődése, kibontakozása szempontjából nélkülözhetetlen összetevőnek vélték, amelyet nem elég csak megszerezni, hanem művelni, fejleszteni is kell. Sőt, nemcsak a magunk számára, hanem felelősséggel a mások, a köz, a szűkebb és a tágabb közösség számára is. Legjobban látszik ez a mentalitás *Frigyes*nél, aki tőkés vállalkozó, közgazdász, és *György*nél, aki katonatiszt letéve az emberi kultúra kérdéseivel magas szinten foglalkozó, a művelődés terén tájékozott, nagyszerű műgyűjteményeket létrehozó ember volt. *Déri Frigyes*t a történelem nagy korszakai, a nagy történelmi kultúrák érdekelték. Gyűjteménye ezért általános, helyhez kevésbé köthető művelődéstörténeti kollektív. Amikor már elhatározta, hogy gyűjteményét Debrecennek ajándékozza, szükségét is látta annak, hogy helyi és környékbeli anyaggal kiegészítse (debreceni kerámia, debreceni céhemlékek, hortobágyi pásztorunkák stb.). *Déri György* figyelmét a katonaelet változatossága fordította a népelet, a népművészet sokoldalúsága, szépsége felé. Sokfelé állomásozott, sok mindent látott, tapasztalt. Erdélyben, közeléből Nagyszében figyelt föl a város és környéke gazdag szász, magyar és román népviseletére, díszes eszközeire, használati tárgyaira. Figyelme érdeklődéssé nőtt és szakmailag is elmélyült: rövid időn belül aKárpát-medence minden népének jellegzetes viseleti darabjait, népművészeti értékű tárgyait tartalmazó gyűjteményt hozott létre. Gyűjteménye olyan nagy volt, hogy *Frigyes* példáját követve bátran ajándékozhatta Debrecennek, a Déri Múzeumnak, amelynek adományával egy új intézményét, a *Debreceni Néprajzi Múzeumot* alapította meg. A Déri György Néprajzi Múzeum 1941. szeptember 1-én nyílt meg. Sajnos, gyűjteményéhez méltó önálló életét

rövid ideig élhette, mert bár a második világháború viharait szépen, veszteség nélkül átvészelte, épületét 1949-ben iskolai célra igénybevétték.

A *Déri György Néprajzi Múzeum* kénytelen volt beolvadni a voltaképeni Déri Múzeumba. Itt azonban hely hiányában soha kiállítani még nem tudta — legfeljebb csak részleteiben — gazdag és rendkívüli szépségekben bővelkedő anyagát.

A Déri Frigyes-féle általános művelődéstörténeti gyűjteményről maga *Déri Frigyes* készített 1922-ben leírást. A gyűjteményleírás 34 fejezetben mutatta be a híres gyűjteményt. Már maga a leírás beosztása messzeemenően tájékoztat a gyűjteménytárgyak felől. A *köbri tárgyakat* ötféleképpen csoportosította (fegyverek, kőszerszámok, ékszerszámok, keramika, csonteszközök). A *bronzkort* hat részre bontotta: fegyverek, szerszámok-eszközök, arany-ezüst ékszerek, egyéb ékszerek, keramika, csonteszközök. A *hallstatti-kori* anyagot négy csoportba sorolta: fegyverek, eszközök-szerszámok, ékszerek, keramika. A *La-Téne* kor anyagát viszont csak három részre osztotta (fegyverek, szerszámok-eszközök, ékszerek). Sokkal gazdagabb a *görög-római-etruszk* gyűjtemény és ennek megfelelően részletesebb a tárgyak leírása is. Ezeket tízenegy csoportba sorolta: terrakotta szobrocskák, agyagedények, üvegedények, bronzszobrok, bronzeszközök, arany-ezüst ékszerek, tük- és fibulák, márványszobrok, agyageszközök, fegyverek, vésett kövek (gemmak). A *népvándorlás-kora* is gazdagon képviselt a gyűjteményben. *Déri* leírása hét csoportban tárgyalja az idevonatkozó tárgyakat: fegyverek, eszközök-szerszámok, arany-ezüst ékszerek, egyéb ékszerszámok-tűk és vasalások, keramika, csonttárgyak, kőtárgyak. A *közép- és újkori* ötvösműveket együttesen mutatta be. Hasonlóképpen nem osztotta fel külön csoportokra a *történelem-előtti*, a *görög*, a *görög-etruszk* és *népvándorlás-kori fegyvereket* sem. Ellenben a *középkori és újkori fegyvereket* több nagy csoportba osztva írta le. Az egyes csoportokat még tovább bontotta és bizonyos alcsoportokat különített el bennük. Így az *európai fegyvereket* hat csoportban mutatta be: hártófegyverek, ütő- és zúzó fegyverek, messzeható- és löfegyverek, a fegyverzetet kiegészítő felszerelések. Az európai fegyverek mellett külön fejezetben írta le a gyűjteménye *török, albán, cserkesz, maláj* és *szudáni, hindu, japán és kínai*, a *XVIII. századi magyar felkelések és az 1849–49-es szabadságharc*, valamint az *első világháború fegyvereit és felszereléseit*. A Déri Frigyes-féle gyűjtemény egyik legnagyobb és legértékesebb gyűjteménye a *numizmatikai*. Ezt a gyűjteményrészét *Déri Pénzek és érme* cím alatt tíz alfejezetben írta le. Hasonlóan gazdag a gyűjtemény *képzőművészeti* része is. Ennek leírása is több fejezetet foglal magában. *Festmények* cím alatt külön mutatta be a magyar és idegen festőket. A *Reneszánsz és a későbbi korból való szobrok és faragványok* című fejezetet öt csoportban mutatta be (bronz szobrocskák, márvány szobrok, elefántcsontfaragványok és ezüst szobrocskák, faragványok, XVIII—XIX. századbeli szobrászművek) az anyagot. Külön, alcsoportokra nem osztotta fejezetben írta le az *egyházi tárgyakat*. A képzőművészeti gyűjteményrész egyik érdekes és rendkívül gazdag csoportját alkották a *metsetek*. A rendkívül gazdag anyagot *Déri* hat alcsoportba sorolta: arcképek, várak-városok-várostromok és régi térképek, csataképek, történelmi jelenetek, allegóriák és emléklapok, jelenetek a magyar társadalom és nép életéből. Külön fejezetet szentelt a gyűjtemény *régi könyveinek*. Ezeket két csoportba osztva írta le: 1712 előtt és 1712 után megjelent könyvekre. Az *oklevelek és levelek* ugyancsak külön fejezetet kaptak. Ezeket *Déri* a fejezetben belül, a XIII. századtól kezdődően századonként csoportosította és írta le. Viszont a *textilgyűjteményt* kü-

lönösebben nem részletezte. Annál inkább az *ón-keramikai-, porcelán- és üvegtárgyak* gyűjteményét. Ezeket hét csoportra osztotta. Az osztályozásnál fő szempont a kezelezési hely volt: holicai, tatai-budai fajansz, herendi, koppenhágai és bécsi porcellán, üvegtárgyak. Külön fejezetet szentelt a *különléle, önálló gyűjteményszakba be nem osztható műtárgyaknak*. Ezeket hat csoportban írta le: különféle emlékek, a Mária Terézia alapította testőrség emlékei, természetrajzi tárgyak, hangszerek, vegeyes nyomtatványok, albán- és délszláv ékszeresek. A Déri Frigyes-féle gyűjtemény kiemelt része volt a *keleti gyűjtemény*. Ezt az is igazolja, hogy Déri gyűjteménye keleti tárgyait nagy terjedelemben, minden más gyűjteményrésznél aprókékosabban írta le. Önálló fejezetet fordított az *egyiptomi gyűjtemény* leírására, nyolc alfejezettel. Hasonlóan külön fejezetben, tizenegyet alfejezetben tárgyalta a *kínai gyűjtemény* tárgyait. *Koreai anyagát* ugyan külön nem részletezte, de önálló fejezetben tárgyalta. A *japán gyűjteményt* azonban, a kínaihoz hasonlóan, igen részletezte, tizenhárom alfejezetbe osztva írta le. *Indiai és perzsa műtárgyainak* ismét összefoglaló, részekre nem bontott fejezetet áldozott.

Ezt a hatalmas, rendkívüli értékkel bíró, de általános gyűjteményt egészítette ki szerencsésen Déri György gyűjteménye. Erről 1941-ben, a *Déri György Néprajzi Múzeum* megnyitásokor, *Lükő Gábor* készített leírást. *Lükő* a gyűjteményt két nagy csoportra osztotta: iparművészetre és népművészetre. Az iparművészeti részbe sorolta a különböző korokból, főleg a Felvidékről és Erdélyből származó *öntárgyakat*, az ország különböző vidékein a XVIII. században működött hutakban készített *üvegtárgyakat*, valamint a *habán cserépedényeket*. A népművészeti részbe etnikai csoportosításban viseletgyűjtésekhez kötötten környezeti tájékoztatást és hangulatot adó tárgyakat sorolt. Így írta le *Lükő* a felvidéki szlovákok, az erdélyi szász, román, a kárpáti rutén, a dunamelléki sokák és bunyevác férfi és női, valamint gyermek, legény- és menyecske-viseletet. Ugyanilyen módszerrel került bemutatásra a magyar anyag is. *Lükő* gondos leírásban mutatta be a Déri György-féle gyűjtemény rábaközi, felsődunántúli, alsódunántúli, kiskunsági, kalotaszegi, palóc, matyó- és gyimesi csángó férfi- és női, gyermek, valamint legény- és menyecske viseletét. A magyar anyag külön színelváltó volt a debreceni civis, az egri menyecske, a gyöngyösi szőlősgazda viseletének bemutatása. A viseleti darabokhoz és együttesekhez csatlakozó tárgyak — kerámiaedények, használati eszközök, szerszámok, szöttek, hímzések, bőrmunkák stb. — példátlan gazdagsággal járultak hozzá a gyűjtemény teljessé tételéhez.

Ahogy már említettem, *Déri Frigyes* maga is gyarapította az ideajándékozás után gyűjteményét. Öröklül hagyta ránk, hogy mi is, gyűjteményének gondozói, gyarapítsuk. Az azóta eltelt félvszázad alatt hol kisebb, hol nagyobb intenzitással bővítettük, gyarapítottuk is a Déri-gyűjteményeket. A két gyűjtemény kiegészítésére, még teljesebbé tételére irányuló törekvéseinkkel, a debreceni Déri Múzeum kilépett a csak a közvetlen környezetükre, mint gyűjtőterületre szorítkozó múzeumok köréből. Ezért is nyilvánul meg iránta olyan nagy, Debrecen, Hajdú-Bihar megyét messze meghaladó érdeklődés. Mi tudatában vagyunk ennek és egyrészt a nagy érdeklődés kielégítése végett, másrészt a Dériék intencióinak megfelelően igyekszünk a egyszerű gyűjteményt továbbfejleszteni, és bár lehetetlen, az egészet kiállítani.

A véletlen körülmények folytán egészen szokatlan lehetőségei adódhatnak a néprajzi adatgyűjtésnek. Majd egy évtizede már, hogy a századeleji alföldi népéletéről az egyik legjobb informátorom — egy Amerikában élő magyar: Ecsédy Ferenc. Idézzünk néhány mondatot életrajzából: „Én, Ecsédy Ferenc, születtem Künszentmártonban, 1891. november 30-án... Ami a községben (gyermek- és fiatalokoromban) előfordult, abban mi (testvérek) benne voltunk... 13 éves koromban asztalos inasnak mentem... 1914. június 25-én (több éve évi berlini tartózkodás után) New Yorkba érkeztem.” Több, mint hat évtizede élt ott.

Szülővárosának század eleji képe azonban nem halványodott el benne. Sőt, az emlékeihez (együttal magyarságához) való ragaszkodás minden részletet felerősített benne. Az amúgy is legfogékonyabb életkori szakasz, az ifjúkor benyomásait pedig nem törölték el szülőhelyének azóta eltelt évtizedei, a mindennapok természetes, de folytonosan alakuló eseményei, hiszen távol él tőlük, századunk Amerikája pedig — egy más világ, idegen környezet — emlékeiket érintetlenül hagyta.

Ecsédy Ferenc emiatt lehet a századforduló körüli Künszentmárton életének, *mindennapjainak* hűséges krónikása. Több száz oldalas visszatekintéséből ezúttal a korabeli vásárok néhány kevésbé számontartott, s rég elfeledett alakjáról, mozzanataról szóló mozaikot emelünk ki.

„Vásárok alkalmával minálunk az Erparton szarvasi tótok, egy orosházi kemefestő és a csépti Rozmis Imre bácsi szállt meg, aki kalendáriumiokat, olvasót, imakönyvet árult. Volt úgy bizony, hogy sokan összejöttek. Volt úgy is, hogy a tó atyafiak a nagyszobában a földön aludtak. Inre bácsi a kanapén feküdt leg-többször. Az orosházi házaspár pedig a kisszobában. Mi gyerekek ekkor a padkán, meg a kuckóban aludtunk. Nyáron meg a gádor alatt aludtak mind szalmán. Volt pokrócuk, szalmájuk. A fő dolog az volt, hogy fedél alatt legyenek, meg a ló, kocsi, istállóban. A szénát és az arabot a kocsin hozták magukkal. Az ételt is. A szarvasi tót házaspár gyakran gyalog jött Szarvasról Bábóckán keresztül.

Ez a vendéglátás ingyen volt. A vendégfogadás általános szokás volt. Sőt, a helyek apáról-fiúra maradtak. Így volt ez a szarvasi tót fiúnál is, már az apja is hozzánk járt.

Volt, hogy ajándékok adtak. Ez a tót család árult komlót, ami a kenyérszítéshez kellett, meg paprikát. Mindig juttatott nekünk belőle. A ruhafestő pár méter anyagot adott olykor. Színes, virágos anyagot, amit maguk festettek.”

„A barábelok Ausztria déli részéből, Stájerországából jöttek. Magyarul csak nagyon keveset tudtak. Két-három, de sokszor négy-öt férfi és nő járt együtt. Trombitán, harmónikán játszottak, zenéjüket dobbal és cintányérral kísérték. Egy-egy ember egyszerre több hangszeren is játszott. Ez volt a fő attrakció. A dob a háttára volt szerelve, amelynek ütőjét a lábára szerelt madagron ránk-gatta. A cintányérok a hóna alatt voltak. Tangóharmónikáján volt még egy szőz-harmónika, a nyakán, meg a sapkáján csengők csüngtek. Okarinájuk is volt: ez cserépből készült, több lyukú, szép lágy hangot adó cserépsíp volt. Gyalog jártak. Ruházatuk már messziről elárulta őket, hiszen eltért az alföldi emberektől. Rövid bőrnadrágot hordtak térdoknálva, meg bakancsot, ami akkor Künszentmártonban még ritka volt. Zöld hegyes kalapjukra tollakat tűztek. Az utcákon fel-alá járva muzsikáltak, és utána kéregettek.

Az olasz tartományokból jöttek a taljánok. Ezek is zenészek voltak. De ők elsősorban klarinéton játszottak, doboltak és csörgővel csörgettek. A csörgővel egy nő játszott, amit én láttam. A taljánokat is messziről meg lehetett ismerni kerek kalapjukról, amelynek peremét, nagy szélét csúcsosan előre hajtották. Tollak helyett mindenféle pénzérméket varrtak a kalapjukra.

A barábelek és a taljánok csak tavasszal és nyáron jártak az Alföldre, télre hazementek a családjukhoz. Már a község szélén megkérdezték, ki szokott vándorberceket befogni, kinél lehet a legkegyesebb fogadalmi. Fogadóba sosem mentek. A szállásért fizettek pár fillért, de legtöbb helyen ingyen is befogadták őket. Elhelyezkedtek a szállásukon, aztán bejárták a község minden utcáját. Mivel legyőzösek voltak, jobban szerették, ha produkciójukért pénzt kaphatnak, nem pedig élelmet. Ebből csak annyit fogadtak el, amennyit rövid idő alatt meg tudtak enni. Az első világháborúig jártak, amíg szabadabbak voltak a határok.

Minden nép idejárt akkor az Alföldre, itt keresték meg a télire való kenyéret.

„A vándorküldősök hetipiac és vásár alkalmával jöttek Kunszentmártonba. Három-négyen voltak együtt: vakok, sánták, nyomorékok. Volt egy vezetőjük, aki egészséges ember volt. A gondoskodás, vezetés fejében ez elvette tőlük az összeköltött pénzt, amit a vásáron, piacon összeszedtek. Nyomorék gyerekek is voltak közöttük. Volt aki énekel, a másik csengett, a harmadik üve vándorszórt, az utóképe zsidóknak volt köve, mert mindkét lábát elvesztette. A nép krajcárokat dobált nekik. A vándorküldősök házakhoz nem jártak, ez a helyi köldösök előjoga volt. Ha egy vásáron több köldösapat is összefutott, sokszor véres veszekedések voltak, mert rontották egymás esélyeit.

A vándorküldősök mivel vásárról-vásárra jártak, hatalmas területeket becsavarogtak. Ők hozták-vitték a híreket, beszámoltak az árak alakulásáról, a másutt történt érdekes eseményekről.”

„Azt a mai ember nem tudja elképzelni, hogy milyen volt egy vásár egy mezővárosban, amikor híre sem volt autónak, gyárnak. Három napos vásár volt, a legtöbb állat eladás és állatvásárlás. De árultak ponyvaregényeket is: Rózsa Sándor, Sobri Józsa, Hári János, Hét bölcse mester, Almoskönyv, Kalendárium, amiben egész évre meg volt írva az időjárás, árultak imakönyvet, nótáskönyvet. Volt énekesek, akik hírekről énekeltek. Többnyire rémes gyilkosságokról. A történetet versbe szedték, egy nótára énekeltek és árulták a füzeteket... Három, négyen énekeltek. Egy vak asszony vitte a szoprán, erős, kiénekelte hangot. Azután árulták a füzeteket. Kiabáltak: — Nóta egy lányról, aki meggyilkolta apját, anyját, mert nem adták ki a vagyonát! — Nóta egy méregkeverő bábaasszonyról, aki mérget kevert a lekváros derelyébe, hogy a gazdag rokont eltegyék láb alól. Jáger Mari volt. Ilyen énekléssel jártak vásárról-vásárra, abból étek. Zenéjük nem volt. A nép kedvelte a rémhistóriákat.”

A visszaemlékezések gyakran részletezésre szorulnak. Értékük mégis igen nagy. Nemcsak ellenőrizhetően hűek, hanem az eseményeket időhöz is kötik pontosan. Ezen túlmenően pedig életteli pillanatképei a századforduló kunszentmártoni (alföldi) néplétének, ahogy azt a község egy tagja belülről, de távolból — és ma látja.

NAGY BOLDOG JÁNOS KIÁLLÍTÁSA A DÉRI MÚZEUMBAN

Borbély László, a Magyar Nemzeti Galéria osztályvezetője február 19-én nyitotta meg a Déri Múzeumban a nagy proletárfestő, Nagy Balogh János (1874—1919) emlékkiállítását.

NEGYEDSZÁZADOS A TÜRKEVEI MÚZEUM

Az 1951-ben alapított Túrkevei Múzeum 1976. október 30-án tudományos ülésszakkal emlékezett meg fennállása 25 éves évfordulójáról. A tudományos ülésszak részben helytörténeti, részben pedig múzeológiai kérdésekkel foglalkozott, különös tekintettel a vidéki kis múzeumok életére és tevékenységére.

Lengyelországban a múzeumok megalakulása szorosan kapcsolódik a különböző társadalmi, kulturális feladatokat magának valló társaságok szervező és gyűjtési munkálataihoz. A társaságok közül elsősorban a Tudomány Barátok Varsói Társaságát (1800), a Krakkói (1815) és a Plocki (XIX. sz. első fele) Tudományos Társaságot kell megemlíteni. Tevékenységüket egy-egy múzeum vagy gyűjtemény létrehozása fémjelzi. Pl. a Krakkói Tudományos Társaság 1850-ben hozzákezdett a Krakkói Archeológiai Múzeum szervezéséhez, amely 1895-ben már a nagyközönség számára megnyitotta kapuit. Hasonló volt a helyzet a mai Észak- és Nyugat-Lengyelország területén is. A híres toruni múzeum a múlt századi fennállását az ott működő szintén Tudományos Társaságnak köszönhette.

A XIX. század második felében három jelentős nemzeti múzeum jött létre: Varsóban, Krakkóban és Poznanban. Történetükben a társaságok jelentős kezdeményezése mellett a magánygyűjtemények is szerepet vállaltak. Így elsősorban. Ossolinski, Lubomirski, Dzieduszycki, Krasinski, Czartoryski család gyűjteményei gazdagították ezeket a múzeumokat.

Azt is megállapíthatjuk, hogy a századfordulón a lengyel muzeológia általában Európa többi országaihoz hasonlóan alakult és fejlődött. A regionális múzeumok történetét vizsgálva, azonban meg kell említeni, hogy a különböző jellegű vidéki gyűjtemények megalakulásában nagy szerepet játszott a politikai elnyomás elleni tiltakozás. Ezek a regionális múzeumok a kultúra területén a nemzeti öntudat megerősítését és a függetlenségi mozgalmak kiszélesítését akarták segíteni. A XX. század első évtizedében egymás után alakultak meg a regionális múzeumok a Lengyel Királyság, Galícia és a porosz megszállás területén. A vidéki múzeumok szervezését szintén társaságok irányították, segítettek. Így a Lengyel Királyság területén a néprajzi munkálatokban is eredményes Polskie Towarzystwo Krajoznawe (Lengyel Országjáró Egyesület), Galiciában Towarzystwo Szkoły Ludowej (Népi Iskola Egyesülete), a porosz megszállás alatt Towarzystwo Czytelni Ludowych (Népi Olvasók Társasága) oroszlánrészt vállaltak a muzeológiai munkálatok országos méretű elterjesztésében.

A két világháború között a lengyel múzeumok sorsa nem sokat változott az előbbi időszakhoz képest. A regionális múzeumok továbbra is különböző társadalmi egyesületek munkálataitól függtek. Az akkori kormány különben nem nagy figyelemmel szentelt a kultúrának erre a területére. 1918—1939 között Lengyelországban kb. 140 múzeum működött. A szakirodalom szerint csak néhány múzeum érte el az akkori muzeológia kívánata szintjét. Mégis figyelemre méltóak. A mai lengyelországi múzeumok ezekre alapozva jöttek létre. Ebben az időszakban a múzeumok között már valamilyen specializálódást lehet megfigyelni.

A második világháború alatt a lengyel múzeumok szinte egytől egyig megszűntek létezni. A gyűjtemények, épületek tünkrementek, személyi károk felmerhetetlenek. Több múzeumot még a háború után sem lehetett visszaállítani: pl. Katowicében. 1945-ben, rögtön a háború befejezése után Lengyelországban egyetlen egy múzeum sem tudta megnyitni kapuit. A kulturális élet minél előbbi helyreállításának egyik példája, hogy 1945 év végére már 22 múzeumban megindulhatott a múzeumi munka. Jelenleg 380 lengyel múzeum, nyilvántartott gyűjtemény működik. Ennek mintegy kétharmada a Lengyel Kulturális és Művészeti Minisztérium hatáskörébe, a többi különböző intézmények, tudományos, társadalmi szervezetek és az egyház kezébe tartozik.

Az utolsó években a lengyel muzeológia rohamosan fejlődött. A tudományos életben bekövetkezett nagyméretű specializálódás, különböző új szaktudományok kialakulása és az emberiség szintén igen jelentős társadalmi-kulturális mozgása Lengyelországban is számos gyűjtemény, tájékozódás múzeum létrehozását vonja maga után.

A lengyelországi múzeumok mellett az ország határain túl is működnek lengyel múzeumok. Ezeknek, a lengyel nép kultúráját terjesztő és népszerűsítő intézményeknek a története visszanyúlik a XIX. század második felére. Első ilyen külföldi múzeumot, a Lengyel Történelmi Múzeumot 1870-ben hozták létre a lengyel emigránsok Svájcban a Zürich melletti Raperswil-ben. Majd 1903-ban Adam Mickiewicz, a nagy lengyel költő tiszteletére nyitotta meg kapuit egy lengyel múzeum Párizsban. A második világháború után a lengyel állam három múzeumot hozott létre külföldön: Józef Ignac Kraszewski Múzeum Drezdában, Adam Mickiewicz Múzeum Istanbulban és „Sala Polska” (Lengyel Terem) Brnóban.

Az ország határai között található múzeumokat gyűjteményüktől függően három nagy csoportba lehet sorolni: társadalom-, természettudományi és technikatörténelmi jellegűek. Ez a felosztás nem vonatkozik a többarcú főleg megyei múzeumokra. Ezen kívül vannak speciális intézmények mint pl. Múzeum Instrumentów Muzycznych Poznańban, Múzeum Kultury Frizycznej i Turystyki Varsóban vagy pl. Múzeum Farmacji Krakóban és az ismert wieliczki Múzeum Starej Kopalni Soli (Régi Sóbányászati Múzeuma).

A lengyel múzeumi élet egyik fontos területe főleg néprajzi szempontból a skanzenek története. Artur Hazelius munkásságának példájára a skandináv államok után lengyel földön is megkezdődtek az első próbálkozások a népi építészeti ilyen módon történő megmentésére. A lengyel vállalkozók közül feltétlenül meg kell említeni Izidor Gulgowski, Adam Chetnik, Seweryn Udziela nevét. A legrégebbi lengyel skanzen a kaszubi házak jelentették, amelyeket 1906-ban Wdzydz faluban nyilvántartott múzeumi objektumokká. A II. világháború előtt a legnagyobb ilyen intézmény a Narwia folyó melletti Nowogorodban létezett. Sajnos gazdag és nagyon értékes gyűjteménye a háború alatt már 1939-ben teljesen elpusztult. 1945-ben újjáépítését teljes mértékben előlrol kellett kezdeni. A II. világháború előtti skanzenek közül egyedül Olsztynek (Észak-Kelet Lengyelország) területén létesített néprajzi park maradt meg napjainkig. Az 50-es évek végén és a 60-as évek elején a skanzen-fejlesztés előtérbe került a lengyel muzeológiában, hasonlóan a többi közép-európai országhoz. 1959-ben megkezdte az első lépéseket a Múzeum Budownictwa Ludowego (Népi Építészeti Múzeuma) Délkelet-Lengyelország területén, közelebről Sanok városban. A Múzeum már a lelkes, végtelenségéig tekintve orvos, Aleksander Rybicki vezetése alatt jelentős

kiépült. Jelenleg a lengyel skanzenek közül a legnagyobb a sanoki. A Lengyel Turista Egyesület (PTTK) hatáskörébe tartozik egy másik dél-lengyelországi skanzen, amely Zubrzyca Górna faluban található érdekes árvali és szepességi parasztpéldékkel. A skanzenek építése szinte az ország minden tájegységére jellemző: Lublin, Łódz, Wrocław, Koszalin, Torun, Iłstyn csak a legismertebb városokat említve. Jelenleg 13 ilyenfajta intézmény működik Lengyelországban. Objektumainak száma jóval meghaladja a százat.

Amint a fentiekből is kiténik, Lengyelország múzeumokban gazdag állam. Egy-egy városát, mint pl. Krakkót, Varsót múzeumok városának lehet nevezni. Ezek az intézmények nagyon komoly tudományos-kutatói munkát folytatnak. Ugyanakkor hétfő kivételével tárt kapukkal szolgálnak a közművelődést: „A kultúra a tömegé”, „A múzeumok — a kultúra egyetemei” tevékenységük jelszavai. A múzeumokban jelentős klubélet bontakozott ki. A lengyel ember szeret múzeumba járni, s ezt nemcsak a statisztika mutatja, hanem mi magyar turisták is tapasztalhatjuk Krakkó utcáit róva, miközben szeretnénk feljutni a Waweli Dombra és ott bejutni a Királyi Várba, hogy százak társaságában megcsodálhassuk a XVI. században messzeföldön híres bruxelli műhelyek remekműveit, a nagyméretű gobelineket.

MEGKEZDŐDTEK A DÉRI MÚZEUM ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁSÁNAK ELŐKÉSZÜLETEI

A Déri Múzeum felújított épületébe való visszaköltözése után azonnal kiállításokat nyitott. Ezek a kiállítások, bármily értékesek és népszerűek voltak is, nem helyettesítették a múzeumi nagy bemutatásokat. Az új állandó kiállítások — az első emeleten komplex helytörténelmi kiállítás, a második emeleten a Déri-gyűjteményekből összeállítás — tényszerű, forgatókönyve már korábban elkészült. A forgatókönyvek lektorálása folyik, de ezzel egyidejűleg készülnek a kivitelezési, a kiállítástervezési tervek is. A kiállításokat a Központi Múzeumi Igazgatóság Kiállításrendező Osztálya rendezi. A berendezési terveit Dr. Boreczky László készíti, a kiállítástervezést pedig Bánkúti Albin csoportvezető és kiállítástervező brigádja munkája lesz. Egyes, már készíthető darabokat már munkába is vettek a Kiállítástervező Osztály műhelyei és leszállításuk folyamatosan történik. A kiállítások szeptember végére készülnek el, hogy az idei Országos Múzeumi- és Műemléki Hónap itten, Debrecenben történő megnyitójára készen legyenek. Az Országos Múzeumi Hónap nyitása egyben a kiállítások nyitása is lesz. Az a tervünk, hogy a kiállításnyitásra rövid kiállításismertetőt adunk ki és két jelentős műtárgyról pedig fekete-fehér leprellőt készítünk.

FARAGÓMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS DERECSKÉN

Erre az évre is áthúzódóan került megrendezésre a derecskei Művelődési Központban Dr. Lannert Keresztély faragóművész kiállítása. A kiállítást 1976. december 20-án Bánszky Pál, a Népművelési Intézet osztályvezetője nyitotta meg.

Kiadatlan dokumentumok Herman Ottó életéhez

(Herman Ottó Kárászi és Debreceni Faodúgyárral való kapcsolata)

IFJ. SZITA LÁSZLÓ

Herman Ottó, született 1836-ban... A magyarországi ornithológia úttörője Herman Ottó... Bizonyára sok ilyen és ehhez hasonló kezdetű cikket és tanulmányt jelentettek már meg Herman Ottó munkásságáról. Eppen ezért nem kívánjuk ezt a nagyméretű irodalmat szaporítani, csupán Herman Ottó életét és portréját szeretnénk kiegészíteni a legújabbban előkerült levelei alapján.

Herman Ottó mint vadász.

Herman Ottó, 1909.

A Baranya megyei Levéltárban Kühnel Márton fészekodúgyáros aktái közül újabb Herman Ottóra vonatkozó, illetve általa írt levelek, dokumentumok kerültek elő.

Ezek a tudós életének utolsó éveiből származnak. Herman Ottó levelei 1904—1914. december 15. közötti időszakban keletkeztek.

Az ornithológia egyik nagy feladata a madarak védelme. A Magyar Ornithológiai Központ és a Baranya Kárászon működő fészekodúgyár — a századforduló után — rendszeresen kapcsolatba került egymással. A MOK igazgatója közvetlenül nyújtott szakmai, üzleti, emberi tanácsokat, segítséget Kühnel Mártonnak. Erre a kapcsolatra, egy évtizedes alakulására, becses forrást képeznek azok a levelek, amelyeket a Kühnel Márton faodúgyárnak iratai között lehetett fellelni.

Ezek közül a legjellemzőbb részleteket kívánjuk az alábbiakban röviden bemutatni.

Legkorábbi levél, amelyet itt felleltünk, 1904. december 7-én kelt. Herman Ottó e levélben értesítette ifjú Kühnel Mártont, kárászi fűrészáru gyárost a következőkről:

„MAGYAR ORNITHOLÓGIAI KÖZPONT
Hungarian Central Bureau for Ornithology
Budapest, VIII. József krt. 65.

Tekintetes ifj. Kühnel Márton Fűrészáru gyáros Urnak!
Kárász

Csörgey Titus Ur, a Magyar Ornithológiai Központ Adjuktusa előterjesztette azt a levelezést, a melyet Urasságoddal a fészkelő odvak ügyében folytatott és miután egyéb tudakozásaim is kedvező eredménnyel jártak, előterjesztést tettem a földművelésügyi m. kir. Minister O Nagyméltóságának beleegyezését kérve arra, hogy Urasságoddal a mondott ügyben a Magyar Ornithológiai Központ nevében tárgyalásokat kezdhessenek, a melyeknek eredményétől függjön az: mivel és hogyan támogathatjuk esetleges vállalkozását?

A földművelésügyi m. kir. Minister Ur az előterjesztéshez képest a kért beleegyezést f. év december hó 2-án kelt 109 022/L-4 számú leirattal megadni méltóztatott. Felkérem tehát Urasságodat, hogy ide a Magyar Ornithológiai Központba fáradni sziveskedjék s engem jöveteléről eleve értesíteni ne terheltessek.

Budapecsten 1904 december 7-én

Kész tisztelettel
HERMAN OTTÓ
a MOK főnöke.

Bár nincs kezünkben Herman Ottó levelére Kühnel válasza, de kapcsolatokra következtethetünk abból, hogy 1904. december 15-én Herman Ottó és Kühnel Márton közösen megállapították a gyártandó fészekodúk mintáját. Erre utal a Magyar Ornithológiai Központ pecsétjével és egykorú iktatószámával (leveleivel azonos papírminőségben készült) fészekodú tervrajza.

A tervrajzot, amelyet gyártási mintául szánt, Herman Ottó készítette nagy műgonddal.

Ezt bizonyítja leveleinek és a tervrajznak, írásos részleteinek összehasonlítása.

A tervrajz alatt a következő szöveg található:

„A fészekodvak közösen megállapított mintája. Kivitelre elfogadva.”

Budapest, 1904. decemb. 15-én.

Láttam: Herman Ottó
MOK főnöke

Ifj. Kühnel Márton
Fűrészáru gyáros

Alig másfél hónap után ismét levél bukkant elő, amely már arra utal, hogy a közösen megszerkesztett minta gyártása megkezdődött. Herman Ottó levelében megrendeléseket közvetít Baranya-Kárászra.

Budapesti 1889. márc 12.

Igen tisztelt Uram!

Fogadja bizalmasan, így feles-
gessé szívesen is, a legmilyebb
szívesen kifizetését. Boldogill
Vigasztal gondolva, istjűk is szex..
sínk a Fritze fűlötti fajjalmas.
Kát. A Fritze nek az egyáltalán
rossz idő jár; de hát nem lehetünk
ellen, mert „Wendung durch Got.
des Fügung“, ebbe pedig hely kell
nyugodni, mert muszáj.

De mégis olvassa a gyász-
lendit, nekem, mint az által.
szedők szívesen belé elnökönek, meg
jegyzést kell tennem. Mit érhet.
ne Fritze nek a paradicsom, ha
ott na magyarokhoz csak szívesen.
na neki?!

A Paszlavszky-féle levél.

Magától a szívesenből gyarabon,
hogy a paradicsom Fritze is
Moleschotti elvett szívesen van be-
szűrésre s hogy ott a szívesen
fűlötté nemcsak meg, hanem
a gyűlési szívesen az örökös. Az a hely.
márc 12. van, hogy az a bizonyos
alma is inkább szívesen, az is..
de oly rögtönösen az u. n. „Reise.
lista!“

Leírásom jól azt is, hogy Fritze
nek szívesen ismét magyaráz
szívesen boldok fogtak fűvészt.
ni. Van még némi szívesen
az a bizonyos szívesen, már csak az is
is, mert szívesen nem ttt Fritze Kát.
már ttt.

Igen szívesen is tisztelt Uram!

Herzmann Ottó
vold v. p. szívesen, szívesen.

A Paszlavszky-féle levél.

„MAGYAR ORNITHOLÓGIAI KÖZPONT
Hungarian Central Bureau for Ornithology
Budapest, VIII. József krt. 65.
Ifju Kühnel Márton Urnak!

Kárász

Tisztelt Uram!

Szives jelentésem és a minta odut átmetéssel együtt átvettem s az odut meg-
felelőnek találom, úgy az árákat is. Ehhez képest kérem, szállítson számla ellen-
ben a következő helyekre cinege odvakat:

50 — ötven darab nagyméltósági Széll Kálmán vbtt. országos képviselő urnak
Rátót (Vas megye)

50 — ötven darab az Országos Állatvédő Egyesület Nagykentetű VIII. körúti
Budapest VII. Nefelejts utca 14.

10 — tíz darab Nagyságos Dr. Dirner Lajos Urnak Budapest VIII. Horánszky
utca 24.

A többi megrendelés majd következik. Arra kérem, hogy tessék gondosan

ejárnai, mert a jó kezdet fontos.

Aml a gépet illeti az meg van szerkesztve és fel is van terjesztve, de kérdés

lehetőséges lesz e ebben a nagy zavarban a kiviteit gyorsan kiteremteni. Innen

minden megtörténik.
Budapest 1905. január hó 30.

Szives üdvözzel

Herman Ottó

P.S.A. bélyegre vonatkozólag csak a 200 próbaodu leszállítása és elhelyezése után

fogunk határozni. Herman Ottó a MOK igazgatója.

A következő dokumentumok is bizonyítják, hogy Herman Ottó figye-
lemmel kísérte Kühnel Márton tevékenységét és lehetőségeihez mérten
támogatásban részesítette. Ez a támogatás megnyilatkozott abban, hogy
a kis kárászi üzemet gépekhez segítette, figyelmeztette vásárlóival kap-
csolatos körültekintőbb magatartásra.

MAGYAR ORNITHOLÓGIAI KÖZPONT

Hungarian Central Bureau for Ornithology

Bp. 1905. IV. 14. Budapest VIII. József körút 65

Ifj. Kühnel Márton Urnak Kárász

Mellickeve van szerencsém észrevételezés végett megküldeni a furógép elnyerésé-
hez kötött feltételeket szerződési tervezet alakjában. Kérjük észrevételeit közölni,
vagy ilyen formában való elfogadásuk aláírással jelezni. Ez a tervezet a m. k.
Kereskedelmi Ministerium elé kerül és elfogadás esetén meglehet csinálni a vég-
leges szerződést. Teljes tisztelettel Herman Ottó

MAGYAR ORNITHOLÓGIAI KÖZPONT

Hungarian Central Bureau for Ornithology

Bp. 1906. XII. 4. Budapest József körút 65. VIII.

Ifj. Kühnel Márton Fűrészáru és Odugyár

Kárászon

GI. Telek Gusztávné O Méltósága panasza levelel keresett fel, hogy a gyár nem
csak hogy nem szállít, de még csak nem is felel. En ismerem a gyár nehéz hely-
zetét s így tudom a szállítás baját is, de szigoruan helytelenitem azt, hogy nem
felelek. Kérem ezt azonnal tenni.

Tisztelettel:

Herman Ottó

igazgató

Herman Ottó mindent megtett, hogy Kühnel vállalkozása sikerüljön.
A miniszternél járt el — egy levele tanúsága szerint — hogy Kühnel
felmentesse a katonai szolgálat alól.

A hetvenhárom éves tudós, igazgatói székében is megmaradt igazi
ornithológusnak és Kühnel fészekodú gyárában nem az üzletet, hanem a
madárvédelem egyik eszközét látta. Erre utal az 1908. január 31-én kelt
levele is:

MAGYAR ORNITHOLÓGIAI KÖZPONT

Hungarian Central Bureau for Ornithology

Budapest VIII József körút 65

Ifju Kühnel Márton urnak fűrészáru gyáros Kárász.

Arukészletének tűz okozta megsemmisüléséről szóló jelentésére és egyidejleg
közlő tervére vonatkozólag a következőket kérem szives tudomásul venni.

Az állami fészekodú szállítások 26-től 29 és 35-től 55 tételének foganatosításá-
ban felmerült akadályt a késedelem igazolása céljából idézett jelentésem alapján a
m. kir. földm. Minister tudomására adom.

Gyártmányainak olcsóbb vasuti díjszabására vonatkozó kérvényét, tekintve
annak méltányos és szükséges voltát ígéretemhez képest pótlólag fogom az illeté-
kes forum elé terjeszteni.

Ami jelzett tervével szemben, azonban hogy száraz fakészlet híjján nedves
faanyagból szándékozik az odugyártást folytatni a leghatározottabban kell állást
foglalom. A nedves fából készült, tehát hamar pusztuló, rossz gyártmány ter-
jesztése ugyanis helyrehozhatatlan kárára lehetne az egész madárvédelem ügyé-
nek, diszkrétitán intézetünket, mely a fészekoduk védőjegyéhez nevét adta és
végül lerontaná saját gyára jöhrét is.

A védőjegyet mindaddig a míg száraz anyag nincsen, használni nem szabad.
Sulyos anyagi helyzetét más módon kell orvosolni. Vagy szerezzen száraz
faanyagot bárhonnan is, vagy pedig ha ez tulságos áldozatok nélküli nem sike-
rülne, folyamodjék államsegélyért, vagy kamat nélküli kölcsönért, mely módot
nyújtson arra, hogy gyára f. év. őzli szezonig tisztán csak raktára dolgozhasson.

E körémet mint jól megokolható és méltányosat, szintén hajlandó vagyok pár-
tólólag továbbítani.

A fentiekből önként következik, hogy az állami odu rendelés elmaradt rész-
leteinek pótlása is csak akkor lesz megengedhető, ha teljesen száraz faanyag áll
rendelkezésre.

Az állami rendelés fenntartása és az érte járó összeg résznek a f. évi költ-
ségvetés terhére való átutalás ügyében szükség esetében hivatalból intézkedem.

Sürgös választ és anyagi helyzetének teljes nyíltsággal való feltárását kérve,
maradok híve:

Herman Ottó

igazgató

Budapest 1908. január hó 31.

Ugyanebben az esztendőben, június 2-án levelében Herman Ottó a
következőkre kérte Kühnel:

„... Minthogy azon vagyok, hogy a Nagyméltósági kereskedelmi Ministeriumhoz
jelentést intéztek a gyakorlati madárvédelem állásáról, gyára érdekében is okvet-
lenül szükségem van a gyár eddigi forgalmának kimutatására, mint hogy ettől
függ az is, hogy szállítási kedvezményt nyerünk és a forgalmat az ország hatá-
rain túlra kiterjeszteni igyekezzünk.

Kérem tehát, hogy a megfelelő kimutatást két példányban lehetőleg posta-
fordultával kezeimhez juttassa. Lévéni tisztelettel:

Herman Ottó

igazgató

Mint látható a Kühnel-féle vállalkozásnak Herman Ottó adta meg a
vállalkozói elképzelést is, mintegy megszabva, hogyan kell a gyártást
irányítani.

„... az Állami madárvédelmi telepekre szánt eszközöket 612 Korona az a hatszáz-
tizenöt korona értékben megrendelem. Kérem azonnali szives értesítést, mily
határidőn belül lesz képes e sürgös megrendelésnek eleget tenni, hogy az állami
madárvédelmi eszközök második részletének megállapítását és megrendelését

ahhoz szabhasam.
Bp. 1908. okt. 12-én.

Herman Ottó

MOK t. f.

E levelet követően értesülünk Herman Ottó közvetítésével létrejött
madarodú szállításáról. Levele mellékleteként maradt fenn, alig egy hó-
nappal később keltezett szállítási feladólévevény szorazt.

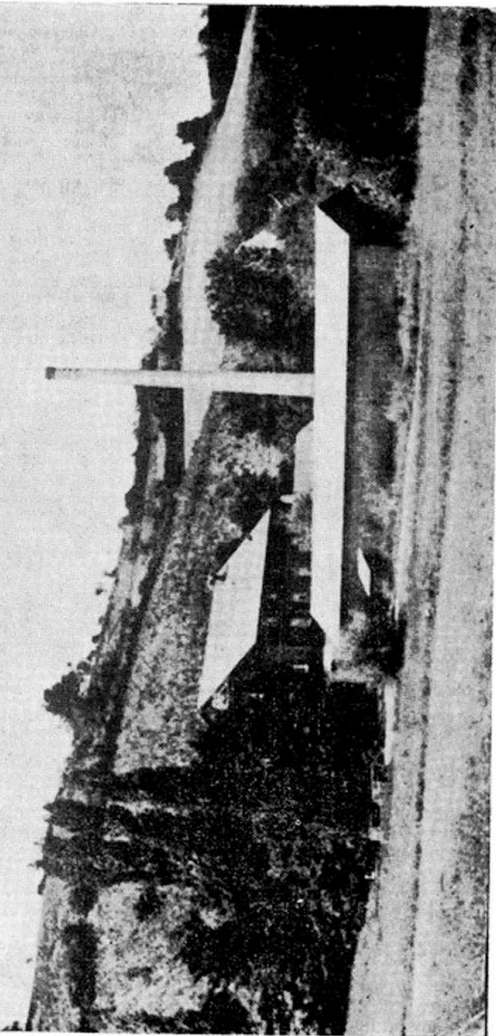
Ezek szerint Kühnel — Herman tanácsai alapján — a következő
helyekre a következő mennyiséget szállította:

Kolozsvárra a M. kir. gazdasági akadémiának 10 köteg madarodút, 2 kö-
teg etető dűcot.

Szászrégenbe a M. kir. Erdőőri és Faiskola Intézet részére 10 db fészek-
odút.

Királyhalom M. kir. Erdőőri és Faiskola Intézet, 20 köteg fészekodú.

Magyaróvárra M. kir. gazdasági akadémia részére 13 köteg fészekodút és
egy köteg etető gunyhót.

Kühnel Márton faodúgyára. Egykorú képeslap.

Budapestre a margitszigeti parkba 5 köteg fészekodút és egy köteg madárkalácsot.

Gödöllő M. kir. méhészeti állomásra 2 köteg fészekodút és egy rekesz dúcetetőt, 1 csomag madárkalácsot.

Debrecenbe a M. kir. gazd. akadémia részére 25 köteg fészekodút és 10 db fészekodút, továbbá két rekesz dúcetetőt.

Sárospatakra 1 rekesz etetőt, 1 csomag madárkalácsot.

Temesvár-gyárvárosra M. kir. Erdőéri és Faiskola Intézetbe 5 köteg fészekodút, 1 rekesz etetőgunyhót, 2 dúcetetőt.

Mosonmagyaróvár M. kir. Növénytermesztő Kísérleti Állomás 1 rekesz dúcetetőt, 1 csomag madárkalácsot szállított.

Liptód Erdőéri Szakiskola részére 10 köteg fészekodút.

A selmecbányai M. kir. Erdészeti Főiskola részére 10 db fészekodút szállított.

1910. június 18-án kelt levelében Herman Ottó utalt arra, hogy:

... Egyben tudatom, hogy egy újabb, mintegy 40 000 fészekodúra terjedő adományozás van tárgyalás alatt, mely kedvező elintézés esetén f. é. november 13-i végső határidővel volna foganatósítandó."

Válaszában tehát az is jelzendő lesz, képes e a tervbe vett odumennyiséget az említett határidőre kifogástalan száraz anyagból szállítani?

Tisztelettel Herman Ottó
t. ig.

Ez a levél egyébként az utolsó, amelyet Herman Ottó Kühnelnek Baranyakárára írt.

Kühnel — 1910-re — faodúgyárát Debrecenbe helyezte át. Herman Ottóhoz írt leveleinek másolatában erre számos adatot találhatunk.

Ekkor akadt versenytársa Kühnelnek és ő sietett a monopóliumát biztosítani, amit a MOK védnöksége támasztott alá. Ezért kérte többször, hogy a MOK igazolja hivatalosan is, hogy övé Magyarországon az első fészekodúgyár. Kivánságának tett eleget Herman Ottó az 1910. december 15-i levelében:

... Tisztelt Kühnel Márton
Fészekodú Gyáros Urnak Debrecen.

Kivánságának megfelelően hivatalosan igazolom, hogy Magyarországon ezidőszent csak egyetlen fészekodúgyár van. Ez az uraságod tulajdonában lévő s az M. kir. Ornithológiai Központ felügyelete mellett működő, jelenleg Debrecenben lévő gyár, melyet e szerint az „Első magyar fészekodúgyár” címe jogosan megillet.

Herman Ottó tb. ig.

A következő nap — 1910. december 6-án — újabb Herman Ottó levél került elő, amelyben a fészekodúgyarra és Kühnelre vonatkozó fontos adatok láthatók:

... T. Első Magyar Fészekodúgyár
Debrecen
Margit fürdő

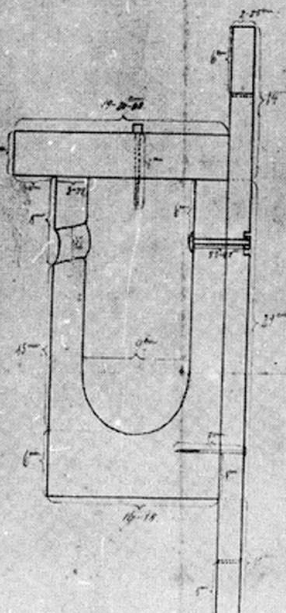
Czégjelzésnél felmerült akadályok folytán történt megkérdezésére vonatkozólag készséggel igazoljuk azt, hogy az országban csak egy fészekodúgyár van és csak ez az egy használhatja: „A Királyi Magyar Ornithológiai Központ Felügyelete Alatt álló Első Magyar Fészekodúgyár” czéget, valamint gyártmányain az intézet kezdebbent a MOK-t”. Védjegyül; továbbá megengedjük azt, hogy a fent idézett szövegü czéget, valamint védjegyét törvényeszközleg bejegyezhesse és nincs észrevételünk az ellen, hogy tulajdonosul Kühnel Mártonné, született Szikszai Margit szerepeljen.

Budapest 1910 december 6.
Herman Ottó

Herman Ottónak 1911-ben keletkezett újabb levele ismét a konkurenciával kapcsolatos figyelmeztetéseket tartalmazza. Plökl-Hass nevű odúgyártó által szállított árut is igen jónak ítélte Herman Ottó, és figyelmeztette Kühnelre a pontos szállításra és az áruk kifogástalan elkészítésére.

948 - 1904. n.

MAGYAR
ORNITHOLÓGIAI
KÖZPONT

A fészekodú részben megállapított mintája. Ez
vitalak elfogadta Budapest 1904. december 15. k.

Lettam:

Herman Ottó
a M. O. K. elnök

Kühnel Márton
1904. december 15. k.

Herman Ottó és Kühnel Márton által készített fészekodú terv, 1904.

A MOK és a Kühnel-féle odúgyár kapcsolata 1912-ben is termékeny-
nek bizonyult. Ennek bizonyítékát Herman Ottó leveleiben találjuk. Eb-
ben az időben csak megrendeléseket közvetít — Debrecenbe címzett le-
veleiben.

1912. január 16-i levelében — Nagyenyed, Orosztony, Rákospalota,
Besztercebánya, Baranyaszentlőrinc, Szatmár, Vágvecse helységekre Her-
man közvetítésével 180 madárodút szállított Kühnel.

1912. március 4-i levelében „Állami madárvédelmi adományozások
keretében” 58 odú szállítását intézte el Kühnel részére. Koppányszántó,
Zalaszabar, Aba, Erdőtelek, Heves megye és Kaposkeresztúr községekre
kerültek — Herman segítségével — Kühnel faodúi.

1912. május 3-i levelében — „Magyar Királyi Gazdasági Felügyelő-
ség” részére Máramaroszigetre 150 „B” madárodút küldetett Kühnel.

Újabb jelentős megrendelést küld Herman Ottó és az — mint a MOK
megrendelése — ismét nagy jelentőségű Kühnel vállalkozásában: összesen
850 „B”, 18 „C”, 2 „D” típusú odút, 6 dúcetetőt és 165 kiló madárkalácsot.
A megrendelést még el sem készítették, amikor újabb megrendelést köz-
vetített amelyben 10 madárodút, 1 dúcetetőt és 5 kiló madárkalácsot
rendelt.

Herman Ottó 1913. március 5-i levelében — melyben újabb megren-
deléseket továbbított a MOK nevében — egy fontos epizódra is utal,
amely Kühnel gyárat érintette. Eszerint — valószínű — családi okokból
(lásd Kühnel f. é.-i október 28-i levelét), a gyárat is el akarta adni. Her-
man Ottó figyelmeztette, hogy az eladási szerződést — megtekintésre —
küldje meg a MOK-nak. Ez az adásvétel soha nem jött létre. Kühnel nem
adta el gyárat.

1913. november 3-án keltezett, és Kühnel aktái között utolsó előtti
Herman-levél megértéséhez szükséges néhány gondolatot kiragadni.

Kühnel arról tudósította 1913. október 28-án, hogy korábban a fele-
ségére, Szikszay Margitra átruházott fészekodúgyár tulajdon- és gyártási
jogát ismét vissza kapja, mert folyamatban lévő válópera befejeződött.
A volt feleség a cégtől megvált, és Kühnel folytatta üzletét. Levelében
számos ígéretet tett Herman Ottónak, hogy a gyárat nem ruhazza át
senkire, mert ezzel a madárvédelem ügyét is veszélyeztetné.

Kühnel iratai között található a nagy tudós egyik, valószínűleg életé-
nek utolsó levele is.

Kühnel a háború kitérésekor behívták katonának.

A gyárban a madárvédelmi eszközök gyártása megakadt. Ezért levél-
ben fordult Herman Ottóhoz, kérve, hogy felmentését segítse kieszközölni.
A tudós azonnal segítségére is sietett, azonban nem tudott semmit sem
tenni.

1914. december 15-én kelt utolsó levelében szomorúan konstata-
lja, hogy Kühnel felmentésében még nem történt semmi.

Budapest, 1914. dec. 15.

Tisztelt Uram!

Ügyét azonnal felterjesztettem N. M. Földművelésügyi Minster Urhoz s abban a
hitben voltam, hogy az intézkedés megtörtént. Most, hogy az ellenkezőről értesít
azonnal utána néztek az ügy állásának és el fogok benne járni. A mi helyzetünk
is súlyos. Behívták Schenk urat. Grischkezt és Homori urat. Nem kell lamentálni,
hanem tenni kell amennyit lehet. Ilyen a háború!

Szivesen üdvözl:

Herman Ottó

1914. december 27-én Herman Ottó váratlanul meghalt. Tennivágyás
hatotta át egész életét, az utolsó pillanatig.

élyen elszomorodott szívvel
jelentjük, hogy

Fricz úr,

a mi kedves mókusunk,

folyó évi februárius 27-ikén, életének
12-ik évében, rövid szenvedés után, e
földi életből a mókusok paradicsomába
költözött.

Az örökké viruló mogyoróbokor ara-
nyos sugara fényeskedjék néki!

Budapest, 1889. febr. 28.

*Paszlavszy József
és neje.*

A Paszlavszy-féle „gyászjelentés”.

Halála mindenkit megrendített. Az „Állatvédelem” című folyóirat 1915. januári számában így méltatták: „... A karácsonyi ünnepek alatt váratlanul halál ragadta ki körünkéből Herman Ottót, a magyar tudományos világ díszét. Halálának híre mindenkit lesüllytott, aki közelebről ismerte és szeretetre méltó, mondhatni elbűvölő egyéniségének hatása alatt állott... Komoly és hatalmas érvekkel szállott síkra az állatvédelem eszméiért...”

Valóban, egész életét a madárvédelemnek szentelte. Erre rendkívül szemléletes példa Herman Ottó relikviái között az a levél, amelyben alaposan kioktatja és realitásra inti az egyik állatbarátot. Az állatok bármennyire kedvesek, hűségesek, de azért nem emberek.

1889. március 12-én a mellékelt „gyászjelentés”-re, amelyet Paszlavszy József és neje küldött Herman Ottónak, a következő válaszlevelet írta:

„Igen Tisztelt Uram!

Fogadja részemről, ugy feleségem részéről is a legmélyebb részvét kifejezését. Boldogult Vipynkre gondolva, értjük és érezzük ha Fritz fölötti fájdalomunkat. A Fritzekre egyáltalában rossz idő jár, de hát nem tehetünk ellene, mert „Wendung durch Gottes Fügung”, ebbe pedig bele kell nyugodni, mert muszály. De végig olvasva a gyászjelentést, nekem mint az állatvédők tiszteltbeli előnéknek, megjegyzést kell tennem. Mit érhetne Fritznek a paradicsom, ha ott „a mogyoróbokor csak virulina neki?”

Magából a szentírásból gyanítom, hogy a paradicsom Büchner és Moleschott elvei szerint van berendezve s hogy ott a virágzás fölösiege nincs meg, hanem a gyümölcsözés az örökös. Az a benyomásom van, hogy az a bizonyos alma is éretten termelt, azért estek oly rögtönösen az u. n. „Köstölésba”.

Ezért teszem föl azt is, hogy Fritznek kizárólag érett mogyoróval rakott bokrok fognak fényeskedni. Van még némi bizodalom az atyauristenben, azért is mert elvígrem nem +++ Tisza Kálmán +++

Igaz részvétellel és tisztelettel

Herman Ottó
volt vipera tulajdonos

Bár a gyászjelentésre küldött levél nem tartozik a fentebb bemutatott levelek sorába, azonban közlését indokolja, hogy élesen világít Herman Ottó emberi és politikai gondolkodására.

A HUMOR HÁZA GABROVÓBAN

A bulgáriai Gabrovo lakosai fősvénységükről és vele kapcsolatos sajátos humorokról, viccelődéseikről híresek. Bulgáriában szeretnek minden humoros esetet, viccet, anekdotát Gabrovohoz kötni. Idők folyamán gazdag folklór-hagyomány alakult így ki, ami ma is élő és hatékony. Ennek köszönhető, hogy a világon bizonyára elsőnek Gabrovoiban megszervezték a Humor Házát. Ez az intézmény voltaképpen múzeum. Karikatúra részlege, humoros festmény-gyűjteménye, szobor kollekciója és humoros folklórral, a filmmel, a színházzal és a zenével. Talán leggazdagabb gyűjteménye a humoros fényképek rendkívül gazdag tárháza. A Humor Háza munkatársai nemzetközi bibliográfiát is készítettek a humorról, a humor mindenféle megnyilvánulási formájáról. A Humor Háza sem gyűjtő, sem felhasználó tevékenységében nem marad meg Gabrovo, Bulgária határai között, hanem nemzetközi kíván lenni; tevékenységét az egész világra ki akarja terjeszteni. A Humor Háza tudományos konferenciákat rendez, gyűjteményeire alapozottan előadásokat, versenyeket, előadássorozatokat tart.

Három Rudolf monda

NAGY DEZSO

Rudolf királyfi halála után — 1889 — számos monda, legenda kelt számyra személyével kapcsolatban. Ezek a mondák nem voltak ismeretlenek a magyar agrárszocialista mozgalmakban sem. Valamiféle messianisztikus csodát vártak „eljövetelétől”. A nép között elterjedt, hogy nem halt meg csak bujdosik, s alkalmas pillanatban visszatér megsegíteni a népet nagy bajában. Az agrárszocialista vezérek — a nép hiedelme szerint — csak Rudolf követei, miniszterei, akiket előreküldött felmérni, összeírni a nép bajait. (A történelmi valóság röviden: Rudolf trónörökös I. Ferenc József és Erzsébet királyné egyetlen fia (1858—1889) az udvar magyarbarát és viszonylag liberális köreiből tartozott. Titokzatos körülmények között lett öngyilkos mayerlingi vadászkastélyában Maria Vetsera bárónővel együtt.)

Az alábbiakban három Rudolf-mondát közlünk, amelyek elősegíthették a fent vázolt elképzeléseket.

A szalacsi búbajos asszony meséje (Bihar me. érmihályfalvi járás). „Leghíresebb róla a királymonda, mellyel már telítve van az egész vidék, s ennek a mondanak a hősét úgy várja a nép, mint a *Messiaszt*, mert ha az eljő, kevesebb lesz az adó és több az igazság. E monda szerint a búbajos asszonyt a király meglátogatta áruhában, s az alábbi párbeszéd folyt le közöttük: — Nem méltó az én hajlékom, hogy betérj. — Már mért nem? — Mert én az áruhád ellenére is megismeretelek, te a király vagy. — Nos, nem tagadom. — Azt is tudom mit akarsz megtudni nálam. Látom mindentudó vagy. Beszélj. — Te azt kívánod felséges úr, mondanám meg, hová jutott a túlvilágon a te fiad, a szép királyfi. — Nos, igen. — Pedig azt nem tudhatod meg felséges úr. Mert én éppúgy belelátok a mennybe, mint a purgatóriumba és a pokolba. Ót sehol se látom! Tudod mi következik ebből?! — Nos, mi? — Az, hogy a te fiad — él valahol a földön, és akit szemed láttára eltemettek az egy viaszbábú volt. A királyfi bujdosásából vissza fog térni, s akkor eljő az idők teljessége...”

A nép között — írja a korabeli krónikás — csakugyan el van terjedve mindenfelé, hogy a királyfiak nem tették a nép súlyos állapotát, tehát elbujdosott, hogy mint Mátyás király kitapasztalja az országot. Annak idején majd előkerül, harcot vív az akkori trónörökösrel, legyőzi azt és ő lesz a magyar király. Akkor lesz aztán jó világ! Ebből a históriából érdekes királyimonda kerekedett:

„A királyfi és Rotschild fia egyszer együtt ültek egy szobában. Beszélgettek, szivaroztak. Rotschild fia egyszerűen leejtette a szivarját, s így szólt a királyfihoz: — Vedd fel! — A királyfi szerfelett dühbe jött ezen a sértésen, de magát tartóztatva így szólt: — Hogyan merészkedel te így beszélni velem, a királyfival? — Mert a te apád sokkal adósa az én apámnak! — A királyfi most már nem tűrtöztette magát, kivonta kardját és levágta Rotschild fiának a fejét. — Lón ebből nagy baj. Ekkor

királyunk magához hívta a fiát mondván: — Nagy baj van fiam, mit cselekedtél? — Felséges atyám, nem többet, minthogy levágtam annak a felségsértőnek a fejét! — Igen ám, de az én országom sokkal tartozik ama fiú atyjának, ezért népemtel megexekválja, tönkreteszi az adósságot, ha végre nem hajtom a törvényt, amely úgy szól: szemet-szemért, fogat-fogért, fiút-fióért. Már pedig én nemcsak a te apád vagyok, hanem a népemé is. Megsiratlak, de az igazságnak elég leszen téve.

Ki tudja mi minden baj nem történik, ha nincs ott a felséges királyné. Az ő drága jó szívével, anyai szeretetével, és nem hallgatva arra, hogy mit mond a törvény, s a király igazságtétele; egyszerűen a szívére hallgatott és áruhában kiszöktette a fiát Muszkaországba a királyfi nagybátyjához a muszka cárhoz.

A muszka cár nagyon megörült a királyi vendégnek, de módfelett dühbe jött azon, hogy egy királyfi elüldözzenek Rotschild fia miatt. Haragjában azonnal elrendelte országában a zsidóüldözést...

Rotschildék akkor megjedtek és elmondták nem kívánják már a királyfi halálát, csak a zsidóknak hagyjanak békét ott Muszkaországban, s az országot sem fogják exekválni. Ekkor a királyfi haza is jött. Hogy ne tudják meg hol volt, azt mondták, hogy a Szentföldön volt Jeruzsálemben zarándokúton.

Ezentúl ment is a dolog jól. A királyfi gyarapodott bölcsességben és a magyar nép szeretetében. Azonban a muszka cár nem tartotta meg az ígértét, mert újra elkezdte a zsidóüldözést [a történelem följegyezte a cári Oroszországban a zsidók között rendezett tömegmészárlásokat. N. D.]

Ekkor Rotschildék azt mondták, hogy újra kezdik a pert a király ellen, mert hát a hallgatásukkal nem nyertek semmit. Ekkor a király maga elé hívta a fiát és mondá: — Fiam, én nem tehetek semmit, mert én az igazság ellen nem vétek, s a népeimet se tehetem tönkre.

Most az ország nagyok láttak hozzá a gyökeres orvosláshoz: megcsinálták azt a nagy tragédiát, ami úgy megrázta az országot. Sokan tudták ezt az országban. A nép is megtudta a szalacsi búbajos asszony révén, hogy akit eltemettek, az nem a királyfi, hanem egy viaszbábú volt. — csak a király nem tudott erről. Mert amilyen igazságos és népét féltő a király, még baját ejtené a királyfinak.

Ezért bujdosolt el Rudolf és járja áruhában az országot, hogy annak idején előteremjen... (Szentesi Lap 1892. júl. 3., 12.)

Legújabb mese a királyfirol: A mi jó népünk egyes vidékeken sehogya se akarja elhinni, hogy Rudolf meghalt. Gyalu vidékén pedig ez a monda van elterjedve, hogy Rudolf Kossuthnál van.

A nép szerint Rudolf elhatározta, hogy Magyarországot független országgá teszi. És ezt csak úgy viheti keresztül, hogy a világ előtt meghal. Volt a trónörökösnek egy szolgája, aki nagyon hasonlított hozzá. Ehhez egyszer így szólt: — Vedd az én ruhámat és kardomat és nézd meg magad a tükörben. Aztán szólj, hogy hasonlítás-e hozzám. — Mintha csak a Felség volnék hangzott a válasz. — Ekkor felöltözött Rudolf a szolga ruhájába. Az csak bámult, miután a királyfi eltűnt s helyette saját mását megelevenedni látta. — Most neked így szól Rudolf — helyettem meg kell halnod. — A szolga beleegyezett, Rudolf erre föbelőtte, maga pedig áruhában menekült Kossuthoz. — Mikor odaért a szent öreg így kiáltott fel: — Eddig csak két fiam volt, most három lesz.

A trónörökös ma is ott él — a nép hite szerint — az ősz remete oldalán. (Debreceeni Híradó 1894. márc. 25. p. 5.)

Adatok a szalacsi búbajos asszony és Debreceen kapcsolatáról: Mint forrásunk írja: Az Ermelléknek nevezetes csodája akadt, melyhez zarán-

dokol a nép apraja-nagyja. Ez a csoda Szalacs községben lakik egy asszony képeben, aki hozzá nem is vén és nem is csúnya.

Debrecenből valóságos népvándorlás folyt Szalacs felé, mert az ottani bűbajos asszony mindentudó.

A múltkor is szépen kisütötte, hogy egy társaságban ki lopott el 10 Ft-ot. A társaság tagjainak egy kátrányos papírra kellett tenni az egyik ujját, s a tolvaj ujján fekély volt növendő. Természetesen a tolvaj ujjja nem lett kátrányos és be is vallotta a lopást. Egész mondakör alakult ki már a bűbajos asszonyról.

Az egyik főmonda: *hogyan kapta mindenhatóságát?* — Szűz Mária leszállt az égből és virágmagvakat adott a bűbajos asszonynak, *midőn aludt*. Az asszony reggel elvetette a virágokat, amelyek hirtelen felnöttek, kinyíltak és az asszony a gyönyörű szirmokból salátát csinált és elfogyasztotta: ettől lett mindentudó. — Kisebb csodatételeinek se szeri-e száma. De ő abban a legnagyobb, hogy *megtudja mondani, melyik lélek, melyik osztályba jutott a túlvilágon*. Az osztályozás valószínűleg a „borraváló” irányában történik, mert a csodaasszony semmit sem tesz ingyen... Szerinte Rudolf is akkor kerül elő, ha majd Magyarországon mindenütt aranypézt lesz, s Rudolf kifizeti apja adósságát és a Rotschildoknak semmi hatalma nem lesz felette... Így mesél a nép a javasasszony nyomán. Es ez a hit mélyen beegyökeresedett a nép szívébe. A szegény emberek pénze csak úgy ömlik a bűbajos asszonyhoz, de a hatóság mégsem kérdezték tőle semmit. Pedig jó lenne egy kis hivatalbéli kérdőközlés is a szalacsi asszonytól... Fontos lenne, ha a hatóságok foglalkoznának vele, mert amilyen *súlya van a nép között* még komoly zavarokat is támaszthat. Az alábbi eset — *debreceni tudósítónk tollából* — *bizonyítja hatalmát*. A *debreceni temetőben* nagy csődület volt az öngyilkos Kiss János sírjánál, a rendőröknek kellett szétzavarni az embereket. Azért, mert a szalacsi bűbajos asszony azt mondta: hogy éjjel Kiss János megfordult a sírjában. Ennek híre futott *Debrecenben* s a babonás köznép a temetőbe összegyülekezve hangosan követelte Kiss János sírjának felását.

Az a hír is elterjedt, hogy a bűbajos asszony *Debrecenbe jön*; de ennek volt annyira esze, hogy odahaza maradt. A rendőrök csak nagynehezen tudták szétzavarni a tömeget. (Szentesi Lap 1892. júl. 17. p. 3.)

A sok hírharsona olyan erővel verte a tam-tamot a szalacsi bűbajos asszony körül — ezzel is növelve hírnevét — hogy végül a hatóságok is megmozdultak. Erről vall az alábbi híradás:

— Dobozi Mihály érmihályfalvi főszolgabíró jelentést küldött be a vármegye alispánjának, amelyben a híressé vált javasasszonyról ezt írja: „Foglalkozása az, hogy a tudatlanoknak jósol. Hogy ezt pénzért teszi vagy ingyen, nem tudni bizonyosan. Annyi áll, hogy mindenkinek a tetszésére van bízva, hogyha ad, mennyit adjon, s ez képezi jövedelmi forrását. Leginkább a holtakról beszél, s elmondja mit csinál az elhunyt a más-világon. A távolabbi községekből is sokan járnak hozzá. Úgy látszik valáshajongó és gyengeelméjű, ami többször kitűnt, mikor a *margittai járásbírósnágnál* kihallgatták.” (A jelentés azzal zárul, hogy legjobb volna tébolydába vinni a szalacsi javasasszonyt.) Szentesi Lap, 1892. júl. 24. p. 3.

A vadász avatásáról a magyar néprajzi szakirodalomban alig olvashatunk, Szendrey Zsigmond s fia, Szendrey Ákos is csak egyetlen mondatban érinti: „A vadászavatás nem népi szokás; csak az úri rendből ismerjük ugyanis azt a kis áldomásos ünnepséget, amely az első vadat ejtő vadászunk puskavesszővel való megcsapatását követi.”¹ Kékessy László, Banó István és Csathó Kálmán is tesz a vadászavatásról említést írásaiban,² de ők is az élménykötődésnek ezt a legegyszerűbb formáját, a fájdalomt kelte megcsapatást említik. A rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható, hogy hazánkban 1945 előtt a vadászavatás úgy zajlott le, hogy:

1. Az avatást a legidősebb vadász, vagy a rangban legmagasabb személy végezte. 2. Az elejtett vadat kiterítették, s az avatandónak a vad törzsén keresztül kellett fekdünie, az oldala mellé fogott fegyverrel. 3. Az avatást végző rendszerint mogyorófa bottal (esetleg szabad tenyérrel) hármalt ütött az avatandó fenekére. A rendi állam szemléletének megfelelően az első ütést az uralkodó nevében, a második ütést a terület tulajdonosa nevében, s a harmadikat a saját nevében.

A vadászat az úri renchez tartozók kiváltsága volt, de minden időben voltak a nép fiai közt is olyanok, akik szenvedélytől, vagy szükséglettől hajtvá lopva vadásztak. A vadászatnak a nép közt is vannak szokásai, hiedelmei tradíciói. Az avatásról is több ilyen adattal rendelkezünk, s ezekről megállapíthatjuk, hogy ősbibek, mint az úri vadászat avatási tradíciói. Reketyés László³ a székelyföldi vadászavatásról így emlékezett:

„Athyában⁴ voltam részese egy sikeres vadászatnak, amikor egy fiatal vadászöndvéket avattak vadásszá. Vendéglátóim aival a meglepő ajánlattal álltak elő, hogy mit szólnék hozzá, ha a Firtuson megbolhásznánk egy kicsinyesét az erdő, mert rossz hírek érkeztek. A rossz hír az volt, hogy egy veszedelmes medve garzdálkodik fent, s már két tinót elvitt, egyet megpiszkolt. Lenne-e kedvem résztvenni a csorda védelmében? Az indulás éjjel utánra tehető.

A tinócskából nem sok maradt, s ami maradt, az is olyan helyen volt, hogy megfelelő lest nem lehetett ott kialakítani. Odébb kellett vonszolnunk, hogy alkalmas fa szomszédságában legyen, mert világos volt előttünk, hogy a medve vissza fog jönni a húsért. Hevenyészett magaslattal gallyaztunk fel egy fa törzse mellé és sorsot húztunk, melyikünk fog erre a sorsfára felülni. Áron bá engem elvezetett egy vadváltóra, ahol szerinte legalább olyan biztosan jön a medve.

A pásztorok elmondták, hogy ahajt vagy egy vágás, gondolják, ott tanyázik a medve, mert ott már málna is lehet. Nem sokat töprengtünk, szedelőkötűnt, s elindultunk szerencsét próbálni. Elértük a jelzett vágást. Óriási völgykatlan. Gondolkodtunk, hogyan lehetne ebben a rettenetes sűrű össze-visszaságban megindítani a medvét úgy, hogy puskacsó

elé kerüljön? Izsák bá oldotta meg a kérdést avval, hogy kettőnknek kijelölte a lesállási helyet és ők ketten beleereszkedtek a katlanba. Az öreg legények bámulatos szívóssággal mozogtak, amíg egyszersak felhangzott a kiáltás: megy a medve! Vinceffy Laci barátunk a megjelölt hely felé futott. A medve megállt, majd óvatosan kilépve futóra fogta volna, amikor megállította Laci golyója.

A lővés helyén találkoztunk és boldogan gratuláltunk a szerencsés vadásznak, amikor János bá rendre utasított bennünket, mondván, akkor örvendezzünk, amikor a vadászavatás is megtörtént.

A medve feltörése a vadász feladata, de a mellék elkészítésében már mindannyian résztvettünk. A kiterített medve mellett tüzet tettünk, majd a tűz egyik oldalán Áron, másik oldalán János bácsi állt:

— Ki lőtte a medvét?

Vinceffy László.

— Regula szerint tette-e?

— Hogy eleinktől tanultuk.

— Ugrasd át a tűzön, hogy felette megtsiztulva vadásszá avassam!

— Ugorj fiam, László! Legyél olyan vadász, mint apád volt!

Ugyancsak neki kellett rugaszkodni Lacinak, hogy a tüzet átugorja. A túlsó oldalon elkapta őt Áron bá, odavezette a medvéhez, amelyre Lacinak red kellett feküdnie. A puskát szorosan az oldala mellé fogta, s az öreg vadász frissen metszett fenyőgallyal a fenekére csapott. A három útésre mondta:

— Csaba királyfi nevében, Nimród ősapánk nevében, s magam nevében medve vadásszá avatlak!

Négyen voltak jelen a ceremónián, de nem lehetett volna ünnepélyesebb még a római Szent Péter templomban sem."

Az Atya-i vadászavatásban a tűz feletti átugrás rítusa, s az avatás szövege érdemel figyelmet. Az avatandót a tűz felett megtsiztulva az ősök nevében avatják vadásszá, s az ősök geneológiája, krónikáinkhoz hasonlóan Nimródig vezet.⁵ A Visó völgyének magyarjai közt a vadász avatása más formák közt zajlik le. Rekettyés László zerge-vadásszá avatását így mesélte el:

„Felsőszeliste környékén⁶ jártuk a nyaktörő oldalakat, tetőket. Külön-külön utakon kerestük a zergéket s a „nagy vadászmaster” úgy irányította lépteinket, hogy szinte egyidőben, de egymástól sok-sok kilométerre találkoztunk életünk első bakjával.

Az erdőigazgatótól két nagy vadászati múlttal rendelkező vezetőt kapunk. Az én vezetőm De-La Casse Mátyás fővadász volt. Abban az időben már hatvan felé ballagott, de csodálatos kitartással s vadászzenvedéllyel járta a nehéz utakat. A bicskámát készültlen megtörölni, amikor odanézek, s látom ám, hogy Matyi bácsi szinte mozdulatlanul figyel. Elfejtettem a fáradságot, kaptam a puskám, távcsővem, s a ritka levegőben nagyokat fújtatva igyekeztem hozzá.

— Fújja ki magát, aztán innen a szikla mellől nézze meg amott feljebb azt a bakot.

A lövéssel nem vallottam szégyent Matyi bácsi előtt, mert lövésemre a bak tűzben rogyott össze, s szemei megtörték voltak, amikor hozzá értünk. A töret átnyújtása s a tiszta lövésért kapott elismerés csak nö-

velte örömeimet, de akkor még nem tudtam, hogy Matyi bácsi a reáérde-
mesült vadászt vadásszá avatja.

Ketten voltunk és közöttünk a fenyőágra terített zergebak. Matyi bácsi odaállított a zerge fejéhez, a puskát lábánál tartotta, az ő szavaival élve: „a vénségem jogán” a Nap felé fordult, elem áll, s levett kalappal felszólt: bal lábammal terdepeljem a lösebb mellé! A puskát jobb lábam mellé fogva, kalapom letéve megtettem. Övéből elővett egy nagyobb vadászkést s avval bal vállam érintve mondta: „Zerge vadásszá fogadom!” A kést a bak mellé tette, s szorosan a vad mellé állva átnyúlt mindkét kezével, megfogta a nyakam hátulról, s szemembe nézve azt mondta: „Segitse a Mindenható, hogy igazi vadászként élhessem. Ne feledje soha a havast, s azt, hogy itt avattam zergevadásszá.”

Az avatás ünnep a vadász életében. Az utóbbi évtizedekben az ünnep legtöbbször elmaradt, mert vadászaink idegenkedtek az úri osztályok körében kialakult avatás formáitól, az ősi formákat viszont már nem ismerték. A vadászavatásnak is az ősi szokásokra kell épülnie: a Nap felé forduló, jelképes megtisztulással járó, ősök nevében történő vadászavatás lehet a példa.

JEGYZETEK

1. A Magyarországi Néprajz. IV. 211 l.
2. Csathó Kálmán: Tavasztól tavaszig. Bp. 1962. 17–24 l., Kékessy László: A magyar vadász kézikönyve. Bp. 1925. 20 l., Bánó István: Hej boldog vadászidők! Bp. 1942. 39 l. Székényi Zsigmond, Kittenberger Kálmán, s Fekete István Rekettyés Lászlóval való közös vadászataik során többször is beszéltek a vadászavatásról.
3. Rekettyés László 1919. május 16-án született, 1939 óta vadász, a Magyar Vadászok Országos Szövetségének tagja, s az Etikai Munkabizottsága munkatársa. Írásom elkészítéséhez élményeinek elmondása mellett a szakirodalom adataival, s hozzáírt tanácsaival is segített; ezúton is kifejezem köszönetemet.
4. Atyha község az egykori Udvarhely megyében van, az ebeszélt vadászavatás 1943-ban történt.
5. Kézai Simon: A magyarok története. A magyarok elődeiről és a honfoglalásról. Bp. 1958. c. kötetben, 139 l.
6. Felsőszeliste az egykori Máramaros megyében van, a zergeavatás 1942-ben történt. (1974)

ÉLETMÓDKUTATÓ KONFERENCIA KARCAGON

A társadalmi szempontú néprajzkutatás egyre inkább hangsúlyozza az életmódkutatás fontosságát. Az életmód számtalan gazdasági-, társadalmi- és kulturális összetevő eredménye, minden mozzanatát az összefüggések tömege határozza meg. Mint ilyen komplex kutatási terület, a lehető legjobb, legszélesebb ismereteket nyújthatja egy-egy adott kor vagy hely éle-
tel felől. Az életmód-kutatásokkal kapcsolatosan számos módszertani, szociológiai, közgazdasági, történeti és egyéb kérdés merült fel. Ezek tisztázására február 22-én kiállítással egybekötött tudományos tanácskozást rendeztek a karcagi Györfly István Nagykun Múzeumban. A tanácskozáson Orsi Julianna múzeológus tartott *Változó társadalom — változó tudat* címen vitaindító előadást.

Egy nyírségi nótafa

PAPP JÁNOS

Máig kevés szó esett népzenei irodalmunkban a nótafákról.¹ Pedig több, mint száz évvel ezelőtt megsejtette Mátray Gábor, a magyar zenetudomány jeles alakja, hogy a nótafa, mint „a nép között névtelenül el-tűnő” alkotótehetség, legfőbb hordozója a népköltészetnek;² tiszta forrása, s egyben mindig újraterejtője is a magyar népmesének.³

Egy ilyen paraszti inviduum özv. Sörlei Györgyné Debreceni Erzsébet is. Ezért lett ő dolgozatom szereplője.⁴ Röviden szólok élettörténetéről, majd számbaveszem azokat a kiemelkedő dalforrásokat, melyekből gazdag kincsesárát, s az izeltől itt között dalait merítette.

Erzsi néni a nyírségi Szentgyörgyábrányban, mai nevén Nyírábrányban látta meg a napvilágot 1895-ben. Apja urasági kocsis volt, édesanyja pedig személyzeti szakácsnőként szolgált a Szapáry grófnoknál. Kilencen voltak testvérek, hatan még ma is élnek. Ebben a nagy családban nótafánk volt a legkisebb gyermek. Most nyolcvan éves.

Mint Nyírábrány egyik legjobb dalosát gyermekkorom óta ismerem. Szolid, kedves egyéniség. Szépen csengő hangját csak jósága és szerény-sége szárnyalja túl. Faluja ezért ma is nagyra becsüli. Mire népzene-kutatóként felkereshettem, már évtizedek teltek el, sokat öregedett. Teste elfáradt, hangja is fátyolos lett. Fiatalságából azonban megmaradt valami: Kiváló memóriája, s így mint élő lexikon őri szülőfalujának gazdag népzenei kultúráját. Gyermekait, környezetét egy életen át erre tanította, de mindannyiunk számára is ezt hagyja örökül. Ezért tekintem őt nótafának.

Dalait az ötvenes évek vége óta gyűjtöm — a lejegyzések és magne-tofonfelvételek száma meghaladja a kétszázat —, s megismerkedhettem élettörténetével is. Mint nyitott könyvet tárta ezt elem, melybe ha futó-lag is, érdemes beleolvasgatnunk.

A nincstelenség kora ifjúságában munkára kényszerítette. Egy ideig csak a ház körül szorgoskodik, de iskolás éveitől kezdve — miként a fa-lubeli gyerekek többsége — már libákra vigyáz a gyepen, majd a lábás-jóság legeltetése is reá hárul. Mindez felelősséggel jár, ugyanakkor ki-váló alkalmat teremt számára a mondókák és gyermekjátékok megta-nulásához, a hagyományokba való belenövéshez. Több tucat mondóka és számos gyermekjáték idézhetné e jelentős dalforrás emlékét. Elég, ha néhányat bemutatok közülük.

Rongyból vagy kukoricacsutkából készült babáik altatásához így szólt énekük:

1. sz. melléklet (Tente baba, tente)

J = 106

Ten - te ba - ba, ten - te,
Itt van már az es - te.
A - ludj ba - ba a-lud-jál,
An - gya - lok - kal ál-mod - jál!

A kicsinyek csiklandozásához ezt dúdolták:

2. sz. melléklet (Círóka, maróka)

J = 90

- Ci - ró - ka, ma - ró - ka,
Mit főz - tél? - Ká - sá! -
- Ho - va tet - ted? - Asz - tal - a -lá,
még a kút - ra men - tem,
meg et - te a pap - ci - cá -ja,
Er - re sza - ladt, ar - ra sza - ladt,
itt le - tet - te, itt meg - et - te.

Kác, kác, kác!

Ha testvéreiket táncoltatták:

3. sz. melléklet (Cini, cini muzsika)

J = 96

Ci - ni, ci - ni, mu - zsi - ka,
Tán - col a kis Zsu - zsi - ka.
E - gye - dül, e - gye - dül,
A - míg pér - ja nem ke - rül.

A játék hevében csúfokodásra is sor került:

4. sz. melléklet (Gyurka stb.)

$\text{♩} = \text{cca } 140$

Gyur - ka, kell e ku - tya - hur - ka?

Ha nem kell, tedd el,
maj' jó lesz reg - gel

Öröm volt számukra, ha április elsején becsaphattak valakit:

5. sz. melléklet (Április bolondja)

$\text{♩} = 110$

Áp - ri - lis bo - lond - ja,
Fel - má - szott a to - ron' - ba.
Ki - a - bál - ja: Ha, ha, ha!
Azt kér - de - si: Hény ó - ra?
- Fél ti - zen - ket - tő,
Bo - lond mind a ket - tő.

Azt tartották, hogy a katicabogár dalolásukra repül el kezükről. Hitük szerint abba az irányba, melyből jövődöbelleiket várhatták:

6. sz. melléklet (Katica, katica.)

$\text{♩} = 96$

Ka - ti - ca, ka - ti - ca,

Mer - re vi - szel férj - hez?

A példákat még bőségesen szaporíthatnám, de ennyi is elég ahhoz, hogy megállapíthassuk: Erzsébet néni zenei anyanyelve falujának gyermek-társadalmában csiszolódott, ahol minden életmozzanathoz mondóka vagy kis dalocska kapcsolódott.

Szüleiről szeretettel szól, különösen édesanyjáról. Hadd idézzem őt szó szerint: „Olyan vóut idesanyám, mint egy danoló pacsirta. Dallal íbresztett, dallal fektetett bennünket”. Legfőbb tanítójának máig őt tekintik. A halott és a jószág elsratása, legértékesebb dalait, balladáit tőle tanulta:

7. sz. melléklet (Óu, Istenem, Istenem.)

Parlando $\text{♩} = \text{cca } 219$

Óu, Is - te - nem, Is - te - nem,

$\text{♩} = \text{cca } 200$

de nagy csa - pás írt en - ge - met,

sze - gény őz - vegy - asz - szony lé - tet - re!
 $\text{♩} = 156$

E - gyet - len diss - nóm vóut, az is meg - dög - lött.

Ez vóut ne - kem min - den re - mény - sé - gem.
 $\text{♩} = 187$

Óu, Is - te - nem, se - gits - meg,

hozv tud - iam el - vi - sel - ni ez - tet ist

8. sz. melléklet (Kutyakaparosi csárda)

Rubato ♩ = 197

Ku - tya - ka - pa - ro - si csár - da,
 Csen - dór - rel van kö - rül - áll - va.
 A - zér' van az. kö - rül - áll - va,
 Be - tyár i - szik a csár - dá - ba.

Iszik a betyár a csapon,
 Sír a babám az ablakon.
 Ne sírj babám olyan nagyon,
 Nem ütök a betyárt agyon!

Anyai öröksége ez a szép bújosó dal is, mely parlando-rubato előadásban, főleg pásztor szövegekhez kötődve él a faluban:

9. sz. melléklet (Amerre én járok, még a fák is sírnak.)

Tempo giusto ♩ = 123

A - mer - re én já - rok, még a fák is sír - nak,
 Gyen - ge á - ga - i - rul le - ve - lek hul - la - nak.
 Hull - ja - tek le - ve - lek, ta - kar - ja - tok en - gem,
 Mer' az é - des a - nyám sír - va ke - res én - gem!

Edesanyám vóutál, mírt nem tanítottál,
 Gyenge vessző vóutam, mír' nem hajlítottál?
 Hajlítottál vóuna, meghajlítottam vóuna,
 Ilyen árvaságra nem jutottam vóuna.

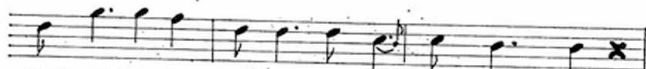
Erzsi néni alig 14 éves, és már édesanyja útját járja: a grófi család mosónője lesz. Ez heti két napját veszi igénybe, s így jut ideje arra, hogy ősztől tavaszig kukások, dohányosok között dolgozzon. Rendszeresen eljár a fonóba, szőni is megtanul. A tavaszi kikelet napszámba szóltja; szőlőt nyit, kukoricát kapál, répát egyel, szénát gyűjt. Aratáskor markot szed a kaszások után. Ott találjuk őt a hetekig tartó urasági szüreteken is, esetenként a bálokban. A világ tehát kibővült körülötte, a dalforrások száma is megsokszorozódott. Ezek révén lírai dalkészlete vált gazdagabbá. A legszebbekből három is idekivánczozik; azok, melyek a falu archaikus, karakteanyagát képezik.

10. sz. melléklet (Édesanyám is vouít nékem, de már nincs)

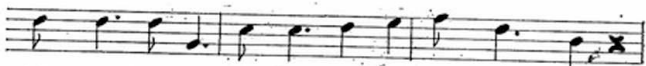
Tempo giusto $\text{♩} = 131$

É - des - a - nyám is vouít né - kem, de már nincs,

Mer' el-vit-te a sze - ge - di nagy ár - víz.

Ki - lenc - he - te a - mi - ó - ta ha - lá - szom,

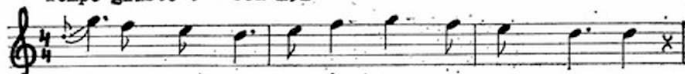

Nagy az ár - víz, so - ha fel nem ta - lá - lom.

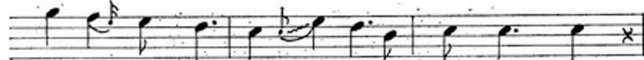
Édesanyám megmondta azt előre:
Lányom ne tarts számat a szeretőre!
Be tanálják katonának sorozni,
Nehéz lesz a három évet elvágni.

11. sz. melléklet (En Istenem, de vig voutam ezelőtt)

Tempo giusto $\text{♩} = \text{cca } 131$

En Is - te - nem, de vig vou - tam ez - e - lőtt,

Még a ba - dám el - járt a há - zam e - lőtt.

De mi - ó - ta el - vit - tik ka - to - ná - nak,

Fáj a szí - vem, maj' meg - ő - li a bá - nat.

Kék ibolya búnak hajtja a fejét,
Mer' az égből nem öntözik a tövire.
Szállj le harmat kék ibolya tövire,
Hadd találjak egy igaz szeretőre!

12. sz. melléklet (Irombattyuk szedegeti a megyyet),

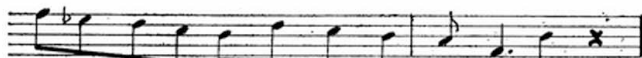
Tempo giusto ♩ = 120

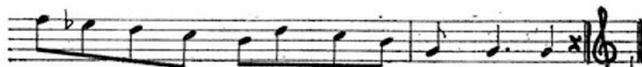
I - rom - ba - tyúk sze - de - ge - ti a megy - gyet,

De sem - mi - re - va - ló kis - lányt sze - re - tek.

Nem bá - nom én, ha sem - mi - re - va - ló is,

Sem - mi - re - va - ló va - gyok én ma - gam - is.

♩ = 90

Edesanyám, de sokat kirt a jóura,
Hogy ne menjen a korcsmába bort innya.
Nem hallgattam edesanyám szavára,
Rabbá lettem, mint a madár bezárva.

A nyirábrányi fonó, kenderdörzsölő nem múlhatott el soha párosító nélkül. Itt mindig szívesen dalolták egybe azokat a fiatalokat, akikről a közösség tudta, hogy titkon szeretik egymást.

13. sz. melléklet (Mónár Erzsi paszulykaró),

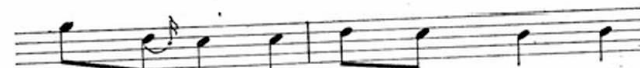
Tempo giusto ♩ = 105

Mó - nár Er - zsi pa - szuly - ka - ró,

ká - fu - tott a mag - nak - va - ló.

Ko - csel Já - nos ke - rül - ge - ti,

Ta - lán bi - zony el is ve - zsi.

Arok parton rezeg a fű,
Mónár Erzsi teljes szegfű.
Kocsel János, ha meglátja,
Háromnapos hideg rázza.

Tizenhárom kacsatojás,
Mónár Erzsi jaj, de ruhás.
Nem az Isten adta néki,
Kocsel János vette néki.

Nótáink életének utolsó dalforrása a lakodalom volt. Az emberi élet e jelentős mozzanatának gazdag és sokszínű zenei anyagából ma is azokat a dalokat énekljük legszívesebben, melyek saját lakodalomban elhangzottak. Ilyen pl. a következő dal is, melyet a fiatal asszony felkentölése után énekeltek.

14. számú melléklet (Ember, ember, meg tudsz verni,)

Tempo giusto ♩ = 138

Em - ber, em - ber meg tudsz ver - ni,

De egy ken - dőt nem tudsz ven - ni, haj - deb - la.

Azt az e - gyet a - zír vet - ted, haj - deb - la,

Hogy a lány - sá - gom el - vet - ted, i - ha - ja.

Adós vagyok a csárdába,
Kilenc lece bor árával, hajdebla.
Jaj Istenem, hogy adjam meg, hajdebla,
Hogy a babám ne tudja meg, ihaja.

Virradatkor került elő ez a hajnalzó ének, mely jelezte, hogy a lakodalom már a vége felé közeledik:

15. számú melléklet (Jó szeretni, de titkosan,)

Tempo giusto ♩ = 120

Jó sze - ret - ni, de tit - ko - san,

Nem min - den - kor vi - lá - go - san,

A - ki vi - lá - go - san sze - ret,

Szen - ved az a - zér' e - le - get.

Hajnal hasad, csillag ragyog,
En még mindég nálad vagyok.
Jaj, Istenem, de szégyenlem,
Hogy reggel kell hazamennem.

Nem dalok én már nagyon,
Mer, kihallik az ablakon.
Az én babám olyan csalfa,
Ablakom alatt hallgatja.

Erzsi néni 22 éves korában köt házasságot egy citerázni, cimbalmozni jól tudó, szorgos kezű kukáslegénnyel. Ezt követően dalkészlete számottevően már nem gyarapodik. Élete új értelmet kap, s inkább megőrzi, tovább éléti mindazt, amit fiatal éveiben elődeitől megtanult. Nemes örökségét átvenni, ápolni utódainak joga, szép kötelessége. Ha kutatásaimmal ehhez egy kicsit is hozzájárultam, munkám már nem volt hiábavaló.

JEGYZETEK

1. Az egyén dal tudására utaló közléseket találunk Bartók Béla: A magyar népdal c. jeles tanulmányában. Bp. 1924. LXIX–LXX. 1. Megemlíti Ilés Pannát, akitől legtöbbet, kb. 80 dalt gyűjtött. Itt szól arról is, hogy Kodály Zoltánnal mintegy 130 dalt jegyzett le Kontz Júlia avasújáról (Szatmár m.) leánytól. L. még Vargyas Lajos: A falu zenei élete. Bp. 1941. 8. 1., Járdányi Pál: A kidei magyarság világi zenéje. Kolozsvár, 1943., C. Nagy Béla: Egy magyar juhász-család népdalkincse. Magyar Zene. V. 1964. 2. sz. 143–150. 1.; Papp János: Egy individuális és dalanyagának struktúrája. Debrecen, 1965. Doktori értekezés. Kézirat a KLTE Néprajzi Intézet Archivumában. Ltsz.: 862., C. Nagy Béla–Sztrécsny Zoltán: A csekének sívák család népdalművészete. Miskolc, 1972., Sárosi Bálint: Zenei anyanyelvünk. Bp. 1973. 41–45. és 114–118. 1., Kallós Zoltán: Új gysulalm mellett. Bukarest, 1973.
2. Idézi Szabolcsi Benec: A XIX. század magyar romantikus zenéje. Bp. 1951., 55. 1.
3. A népi és egyéni alkotás kérdésének tisztázását elvi jelentőségű munkákkal szolgálta Bartók Béla: A régi magyar paraszterőről. In: Emlékkönyv Kodály Zoltán 60. születésnapjára. Szerk. Gundá B. Bp. 1973. 5. 1.; Bartók Béla: Magyar paraszterő In: Bartók Béla válogatott írásai. Összegejtötte és sajtó alá rendezte Szöllösy A. Bp. 1956. 20. 1., Járdányi Pál: A kidei magyarság világi zenéje. Kolozsvár, 1943., Kodály Zoltán: Népzene és műzene. In: Úr és paraszt a magyar élet egységében. Szerk. Eckhard S. Bp. 1941. 212–222. 1., Ortutay Gyula: Fedics Mihály meséi. Bp. 1940., Ortutay Gyula: Variáns, invariáns, affinitás (A színhagyományozó műveltség törvényszerűségei). MTA Társadalmitörténeti Tudományos Osztályának Közleményei. IX. 1959. 3–4. sz. 193–238. 1., továbbá Szabolcsi Benec: Népzene és történelem. Bp. é. né. 7–25. 1., Szabolcsi Benec: A melódia története (II. kiadás). Makám elv a népi és művészi zenében; típus és változat. Bp. 1957. 256–268. 1., Vargyas Lajos: A falu zenei élete. Bp. 1941., Vargyas Lajos: Kollektív Schaffen in der Volksmusik. Acta Ethn. 1955. 395. 1.
4. Rádióelőadás. Elhangzott Budapesten 1975. november 10-én.

AZ ADY CENTENÁRIUM JEGYÉBEN

Ady Endre 1877. november 22-én született a Szilágy megyei Érdmindszentben. A legferradalmibb magyar költő centenáriumát méltó módon ünnepli meg társadalmunk. A Hajdú-Bihar megyei Múzeumi Szervezet is kivészi részét az emlékezésből, ünneplésből. Hajdúböszörményben emléktáblát avatunk, a Déri Múzeumban nagyszabású emlékkiállítás rendezünk, többpéldányos vándorkiállítást készítünk Ady életéről és jelentőségéről. Már most sok más intézményt segítünk, anyaggal látunk el saját Ady kiállítások vagy egyéb rendezvényük jobb megoldásához.

VADÁSZ ENDRE KIÁLLÍTÁSOK

A Déri Múzeumban 1976. december 21-én megnyitott *Vadász Endre emlékkiállítás* egy részéből február 14-én *Vadász Endre rézkarcai* címen kiállítás nyílt a hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeumban, Mindkét kiállítást *Sz. Kúrti Katalin* rendezte. A debreceni kiállítást *Békés István* írta, *Vadász Endre* barátja nyitotta meg.

Radvánszky három kötetes monográfiájában bőséges adat áll a XVI–XVIII. századból rendelkezésre ebből a tárgykörből, de a XIX. századra vonatkozóan nyomtatásban nem sok ismeretünk van. Ezért gondolom, hogy nem lesz felesleges ezeknek az iratoknak közzététele.

Dobos (ma Nagydobos) községben 1830. június 5-én Dessewfy János és felesége Irinyi Klára, a következő iratban biztosítják nőiúlni szándékozó fiúk otthonát:

„Minekutánna Pál kedves Fiam teljes megegyezésünkkel s akaratunkkal oly érdemes atyafi Házhöz, mint a Tekintetes Benedekfalvi Luby Károly Uré, házasodni kívánván, hogyha ezen szent célját a mindenható Isten segítségével által végre hajthatja s az jövendőbeli kedves Menyem Asszonyt, Luby Amáliát házunkhoz Dobosra haza hozván, bizonyossá tesszük Pál fiamat abban, sőt magunkat ezen írásunkkal arra kötelezzük, hogyha egy vagy legfeljebb két esztendő elfolyása alatt Doboson velünk lakni nem tetzene, azon esetben hogy szerencsésjé s jövendőbeli boldogulását legkisebb részben is meg ne gátoljuk, jövendőbeli subszistentiájokra a következő rész jószágunkat nevezzük ki, úgymint:

1. Az Ér Keserű jó s alkalmas lakó házunkat az ott lévő tíz lóra épült istállónkkal s az ócskábbik tengeri görénkel, az curialis nagy kertünknek kimutatandó fele részét, mely épületünket szabadon mindaddig használhassa, amíg az Ér Tartsai curiamon neki hasonló épületeket nem csináltatunk, mely szerint

2. Lekötjük az Ér tartsán lévő curiánkat, mely mint egy hat köblös föld, melyen most is épületeink vagynak.

3. Ugyanottan Ér Tartsán lévő öt embereinket, kik a telkeinken laknak.

4. Ér Adonyban két telekünket, melyeken most két emberünk laknak.

5. Valamint Ér Tartsán, úgy Ér Adonyban minden szántó és kaszálló földjeinket, mely circiter az három fordulóban száz köblösré mennek, minden haszna vételével, az fenti írt két helységekben esendő regale beneficiumokkal.

6. Az Ér Keserű majorság szőlőnk hasznavételével oly formán, hogy azt, ha valami különös fatum nem éri, tartozzon minden esztendőben nekünk tíz kis cseber jó szín bort adni Pál fiam.

7. Megengedjük azért a kedves fiamnak s kedves Menyem Asszonynak, hogy valamint Ér Tartsán úgy Ér Adonyban néhai kedves szülein által elzalogosított telkeinket kiválthassák és használhassák, s jövendőben, amikor az Isten azon órát elhozza, hogy több kedves gyermekeinkkel s testvéreivel osztonji fog, az általa kiváltott telekek csakugyan melessenek több jószágainkkal commasstioha s osztály alá, hogyha Pál fiamnak és kedves Menyünk Asszonynak az investált summát a melio-

ratiokkal együtt lefizetik a több gyermekeim. Melynek állandóbb voltára Pál Fiamnak adjuk ezen assecutionalis és kötelező levelünket nevünk alá írásával és pecsétünkkel megerősítve."

A kötelezvény alá fia a következőket írta: „Az fent írt atyai s anyai ajánlásokat én is alább írt örökös háladó szívvel elfogadom és azt tartozó alázatos köszönettel veszem. Cserneki és tarkói Desewffy Pál."

A menyasszony hozományának jegyzéke is fent maradt 1830-ból, amelyet az apa Luby Károly írt alá:

Amália leányunk kikészítésének Lalstroma

October holnap 13-dik napjáról 1830-dik esztendőben.

Fejér selyem ruha Pestről	2
Színes selyem ruha	2
Ismét selyem ruha	5
Selyem vaterozott Überrok	1
Karton Überrok	1
Tarka selyem ruha	1
Tülanglé ruha	1
Szikkolt orgent ruha	1
Zsakonét ruha	4
Selyem Gasiris báli ruha	1
Fekete pertiner báli ruha	1
Vikler	2
Bunda	1
Viselő ing	15
Viselő alsó szoknya	6
Viselő zsebbe való	10
Viselő strimpil pár	12
Czipők pár	15
Tülanglé schál	1
Krepon schál	1
Veres szőr schál	1
Nagy Gacsi kendő	2
Nagy török kendő	1
Nagy krepon kendő	2
Ujmódi csikos nagy selyem kendő	1
Más ritka nagy kendő fél selyem	1
Közép szerű krepon kendő	2
Tintuk selyem kendő kisebb s nagyobb	8
Fekete partiner kendő	1
Tülanglé stikkolt schmizli	1
Kisebb stikkolt és tülanglé schmizlik	4
Fekete selyem kötő	1
Más színes kötő	2
Fejér patyolat kötő	2
Bumburger kötő	2
Zsakonét lángszín kötő	1
Zöld merinó spnezel	1
Blond csipkés főkötő	1
Stikkolt tülanglé főkötő	1
Sima tülanglé főkötő	1
Stikkolt orgentin főkötő	2
Sima tülanglé főkötő	2
Sima orgentin csipkés főkötő	2
Fekete és zöld bársony kalap	1
Tülanglé kalap	1
Sárga selyem kalap	1
Stikkolt Til kalapra való fátzol	1
Ing	30
Kabát	24
Sebbe való keszkenő	30
Strimpil pár	48
Háló rédel	6
Háló főkötő	12
Orientalis öt sor gyöngy gyémántos csattal	1
Gyémántos fülbe való pár	1
Rózsás gyémántos nagy gyűrű	1
Feketés zománcos brillant gyűrű	1

Kis rózsás gyűrű egyforma brillantos	2
Arany gyűrűk ki köves, ki smaragdos	6
Veres köves nyakbavaló arany láncz két fülbe valóval	1
Hosszú arany láncz nyakba való	1
Új tsüngös arany fülbe való pár	1
Ismét arany fülbe valóak csüngösök, kövesek, pár	3
Ismét kis arany fülbe való pár	2
Hajból csinált kigyó nyakbavaló aranyba foglalva fülbe valóval és keresztel együtt	1
Veres korál szép nyakba való	1
Zsebelli arany óra	1
Tiszta vert aranyból egy kézre való brazilet sárga köves	1
Hajból tsinált brazilet arany csattal pár	1
Két tokba ezüst nyelű kés, kanál, pár	12
Nagy leveses ezüst kanál	1
Czukros ezüst piksis	1
Kávés ezüst kanál	6
Tej merő ezüst kanál	1
Ezüst gyertya tartó	2
Bestekbe egy pár ezüst nyelű kés, kanál, háromágú villa, tojástartó, velő vájó kanál ezüsből	1
Bécsi porcelán aranyos fincsa	12
Bécsi porcelán hozzá való ibrik	1
Bécsi porcelán czukros piksis	1
Bécsi porcelán aranyozott lavor allyával együtt	1
Kék üveg lavor allyával	1
Kanapé nyoitz székel és samedlivel, selyem veres kamukával készítve	1
Kanapé eilibe való asztal	1
Kvadrum almárium	1
Négyfőkos komód kaszli aranyozott párkánnyal	1
Nachtzair ezüst gombos húzókkal	1
Nyoszolya	2
Nagy tükör veres bojtall együtt	1
Varró kis asztal	2
Nagy fortepiano	1
Nagy asztali óra	1
Nagy fekete bőrös kuffer	1
N. Semsey Máriátul maradtott nagy régi czifra ruhás láda	1
Nagy fenyő láda	1
Réz vasaló vasával együtt	2
Toálet nagy tükör	1
Czin edények	1
Párna zsák	1
Felső lepedő	14
Alsó lepedő vékonyabb	9
Alsó lepedő vastagabb	24
Párna haj	27
Törölköző kendő	42
Kamuka asztal kendő	84
Ahoz tartozandó abroszok	7
Ordinaribb asztal kendők	85
Ahoz tartozandó abroszok	6
Lavor alá való stikkolt kendők	3
Derekaly	4
Párnák	12

Paplan selyem	4
Selyem zöld ágytakaró	2
Fejér stikkolt ágytakaró	2
Szalma zsák	4
Forhangok hozzávaló bronzírozott gombokkal	3
Cseléd derékalj	1
Paplan	1
Cseléd párna	3
Cseléd párna haj	3
Cseléd lepedő	7
Agytakaró	1
Szalma zsák	1
Kredenc abrosz	26
Tányér törő	100
Fejtős abrosz	18
Szakasztó kendők	100
Portörő	14
Findzsa törő	12
Tarlisznya	12
Konyha ruha	12
Atal vető	4
Zsák	100
Ponyva	3

Luby Amália, Luby Károly és Szuhányi Anna leánya volt, s 1810-től 1842-ig élt. Korán meghalt férje után másodszer is férjhez ment: Péchy Ignáchoz. Legidősebb testvére volt annak a Luby Zsigmondnak, aki 1846 és 1847-ben Petőfi Sándor vendéglátó barátja volt Magyarban és Fülöp-szárcon.

ÉRDEKES KIADVÁNY JELENT MEG A CSEHORSZÁGI SLÁNY VÁROS ÉS KÖRNYÉKE ÉPÍTÉSZETÉRŐL

A Prágától ENY-ra fekvő Slány városa és környéke önálló kistáj, lakossága pedig a cseh nép egyik sajátos csoportja. Többek között építkezésük is egyéni; különbözőségeket mutat a környék építkezéséről, mindmáig sok hagyományt őrzött meg. Most ezeket a hagyományokat gondos kutatómunka alapján *Josef Vareka*, az ismert cseh etnográfus, egy önállóan kiadott tanulmányban összegyűjtötte és elemezte (Lidové stavitelství Slánska. Trebiz, 1976. 48 l.).

VERES PÉTER RENDEZVÉNYEK BALMAZÚJVÁROSON

Január 16-án *Képek Veres Péter életéből* címmel a Balmazújvárosi Múzeum kiállítás rendezett. A kiállítást *Bényei József* költő nyitotta meg. 23-án pedig a Veres Péter nevű viselő szocialista brigádok találkozója rendezték meg a balmazújvárosi Veres Péter Művelődési Központban. A találkozón közreműködött *Márkus Béla* kritikus, *Malnár Zoltán* író, *Vajda Mária* a Balmazújvárosi Múzeum vezetője és *Harangi Lajosné Veres Juliánna*.

Amit tartanak, vagy tanítanak a debreceni remetéről — igazság mindegyik állításban van. Abban is, hogy ostor akarattal vág közibe, nagy iramra biztatván egyetlen csikáját, hogy megtanulta élni, második természetévé tenni az újat, a modernet,² hogy hozzálagította magát, erős voltát a csendesb ritmusokhoz,³ s abban is, hogy mindezekkel együtt anakronizmus — ez maradt mindig.⁴ Am bizonyos tény az is, hogy bár legjobb bírálóink mondták el a fentieket róla — pályatárs vetélkedők egyúttal, sőt — hogy kornak megfelelő képpel éljünk — Debrecennel, a hagyományok városával *konkurrens cég*, az újdonság képviselői. Az ítéletek ezért — bár külön-külön helytállnak magukért — a *napi kritika*, az impresszió természetének megfelelően egyes esetekre elegendő igazsággal bírnak csupán. Oláh egyes korszakait, műfajcsoportjait szemlélik, soha a mű egészét, soha a mögöttes valóságtartalmat, a téma- és erkölcsi konkluziót adó *Tiszántúlt*, *Debrecent*. Feleselnek, homlokegyenest ellentmondanak egymásnak. S jöllehet az életműben valóban ki lehet mutatni egy *fokozatos délibábozódást*,⁵ úgy tetszik mégis: sokkal teljesebb életeregező volt ez, hogysém alkalmi — ha még oly éles fényeket is villantó kritikák beláthatták volna, s azt sem tűri, hogy a különben széles színskálájú *Nyugat* keretébe szuszakoljuk. „Egész zenekarnak lenni, ez az istenien nagyszerű”⁶ — szokta volt mondogatni Oláh, s nem csupán vágyak, óhajítások okán.

Ami életét kiszabja, futásának irányt, indítást ad, az a *szeccszíó*. Az a művészeti mozgalom, mely teljes, tökéletes művészetet akar. Necsak a képet fesse meg a művész, de maga készítse gyalupadján — képpel együtt — keretét is, maga helyezze el csarnokokban, vagy polgárházak falán, miket tapétástul, szobabelsővel, a legutolsó használati tárgyig szintén maga tervezett meg. Necsak író, necsak festész, mérnök, technikus és vállalkozó, legyen *mester* is egyben — *egyszóval reneszánsz ember*, a szépség varázsvesszejével világót teremtő. S mert az adott lehetőségeken, polgárhagyományokon belül megvalósítani ezt nem lehet, hát *kívül* azon, egy új polgárosulásért. A szeccszíó nemcsak művészi különözés, teljességigény, de jellembeli erő, indulat is: *kivonulás a világból, mert exmisszió érte*.

Oláh Gábor ezen a ponton kapcsolódik erősen a mozgalomhoz. Az általános művészi programot Debrecenben kívánja végbevenni, s ez *etikai tartást szükségeltet*: szívóvak itt a protestáns hagyományok. S valóban — Oláh Gábor magatartása mindig az *ellenfélé*. Mozgása — bár mindent hozzá való viszonya határoz — fordított irányú a Nyugat nagy nemzedékével. A stílusbeli szeccszíónál kivonulásával, magatartásával — melyet Debrecen indukált és táplált fel benne reformációs örökségével — több vagy más, később a protestáns, népi vonásokat felöltöni kezdő új irodalommal (megerősödésében része van Oláhnak is) szélesedő prog-

ramjával, sokoldalú művészetével, stílusának színes burjánjaival különül el. De soha meg nem nyugvás, a debreceni hagyományok jó sáfára mindig, ki az újhoz, frisshez, vagy általánosan uralkodóhoz hozzáadja a protestálás erkölcsét. Nem az aktualitását; jövőt védőn a múltát. Debrecen ellen a Nyugatért, Pesttel szemben a hagyományokkal vérteli fel magát. Életemben ilyenformán *szerves tartozéka, ellenpólusa, kiegyensúlyozó* annak a kivonulás-igyekezetnek, mely egész mai életünket, szellemiségünket tervezte: a *Nyugat harcainak*. De a „hagyományok öre” többet is tett ennél. *Horizontálisan látva a hazai életet az új, és vízszinteslétű magyar irodalom egyik elindítója is*. Nem véletlen mondja Móricz — délibabosságáról írván: nem *merte* azt az életet vállalni, amit Oláh Gábor,⁷ s Ády úgy bírálja: jó hogy Debrecen is csinálja, amit Budapest.⁸ S hogy mennyire szüksége volt a magyar irodalom életének erre az *etikai érre* — azt az Oláh munkásságából, a felvállalt daccal indulók, a harmincas évek „debrecenisége” mutatta meg: itt szerveződik a népi írók mozgalma.

Az irodalmi harcok szüntével, mikor a Nyugat eredményei köztudattá nemesedtek, Oláh Gábornak is megadatik a lehetőség, hogy egyensúlyt teremtsen élete két veglete közt, hogy pólusai kiváltságok a kristályosabb értékeket. Függetlenül történeti esetlegességektől, egyéni érdektől ment dolgozhat már, hiúságokon túl, megbékélten, időtlen nyugalommal szinte. A jól vitt harcok biztos tudatával is. A húszas évek végétől haláláig tart ez az alkotó korszak, hogy felemelkedetten — élete mintegy *panorámaként* fekdjék alá.⁹ Ebben az áttekinthetetlen elvegyűlnék az egymással vitázó történeti események, stílusok, műfajok, az ellentmondásos eszmék, harcok békes társaságban férnek meg egymással. S megfer korábbi lázadásával ez is: mások alázatos, értő tisztelete. A panoráma-szemlélet békít; művészi egységbe szépen illeszkedik fordítói munkássága immár: *Schiller, D'Annunzio, Francis Jammes* mellett — hogy keletebbre is tekintsen — *akkor ülteti magyarrá Eminescu összes, akkor ismert versét*.

Az, hogy Eminescu fordít, nem tekinthető véletlennek; erős lélek — indítások mozdították. Fiatal korának nagy költői válsága, orvosi gyógykezelése idején, 1911-ben, *Cirkvenicán* megismerkedik egy rejtélyes román medikával. A leány — *Seni Laura* — szintén gyógykezelési magát — rendkívül érzékenységi, fogékony, rebbenő lélek, ideges mű-értő; a két beteg idegzet egymásra hangolódik. Különös, sejtelmes kapcsolat szövi itt szálait, s bár külső események alig kísérik, szerelemnek is alig-alig nevezhető, Oláh Gábor egész életére kiregőz élményt ad. A hosszú együttlétté sétáin sok szö esik a művészetéről, a századelőn népszerű Wilderől, a franciákról, nyugatos magyar, s a lelkes leány révén a kortárs román költőkről is. Laura megismerteti Oláhhá a XIX. század román szellemi mozgalmait, az ébredésről, *Coșbucról* beszél, s akinek verseit betéve tudja, a román irodalomtörténet számára is csak nemrég felfedezett *Eminescuról*. Magyar irodalmi példákkal vetetteve fordítgatják is már, keresik a közös, vagy eltérő vonásokat a két nép karaktere között, távozáskor pedig átnyújtja a lány Oláhnak az akkortájt megjelent „teljes” Eminescut, a *Lumina de Luna* című könyvet.¹⁰

Oláh először találkozik művészetén — legtisztább lelkiiségén keresztül — románsággal. Ez élmény megrázó erejű. Mégis az alapérteg — a korábbi tudomásai — meglehetősen kérgesedtek lelken — nehezen törkethető. 1906-os erdélyi úti jegyzeteiből jól ismerjük a nemzetiségekkel szemben elfogult elfogult álláspontját, mely lényegében megegyezik a

kor hivatalosával, sőt valamivel türelmetlenebb is annál: *a századelői Debrecen erősítve ekhözza azt vissza*.¹¹ A nemsokára kitörő háború, a forradalmak földrengései pedig újra a mélyen dolgozó indulatokat dobja felszínre, hogy hosszú időn át aludjon minden közlekedésszándék. Oláh cirkvenicai emlékei lázonganak ugyan még — egy versük, egy vers-s egy elbeszéléskötet néhány darabja tanúskodik róla, majd hűnyóban azok is. Így telnek a kurzus évei, míg lassú fordulat nem áll be, s megkezdődik az a munka, midőn Oláh *visszafelé kezd fejtieni életét*. Komoly ökonómiaival, egyre mélyebben — magába. Hogy visszataláljon 1911-hez.

A dologban nem kis szerepet játszik az, hogy 1924-ben Romániában, lírai antológiára jelenik meg magyar költőktől válogatva, mely Oláh egy szép verséről a *Laura* címet kapja.¹² Apró momentum ez — költői hiúságot legyezgető — de a publikum nélkül dolgozó költőnek kitörni lehetősége. Az emlék indulatra támad, az emlék ereje újra hegyeket kezd görgetni: a korral rohanó ember megfordulni kényszerül, táguló tekintetében venni megfutott útját. Laura felviralló képe most a *szomszédok* üzenetét, egy nép tiszta szellemét hozza — elsősorban a leginkább ismert *Eminescut*. — Oláh — már-már végleges beszűküléssel fenyegető szemlélete nyiladozik,¹³ s midőn egy román újságíró újabb tíz év múltán felkeresi, már maga ajánlkozik: *fordította* a birtokában lévő Eminescu-könyvet. Ismét az egyén hiúsága hát — mondhatnók, az elismertetés éhe hajtja csupán, s valóban — ennek a motivációnak nem kis szerepet kell tulajdonítani. Am egyetlen motiváció önmagában kevés erő ekkora munka sikeres és sebes elvégzéséhez.¹⁴

Jelentős tény, hogy Oláh igyekezete reálalközik arra a mozgalomra, mely a húszas évek végén, a harmincasok elején lendül neki Debrecenben: *a fiatal értelmiség zászlóbotlására*. Az egyetemen a filozófiai tanárszék, *Tankó Béla* és *Karácsony Sándor* körül egyetemi hallgatókból, a múzeum, levéltár dolgozóiból lelkes, szabad szellemű gárda kezd gyülekezni. Néhány tanár csatlakozik hozzájuk még, és Kelet kapuit nyitogató értelmiségi kör, *Román-Magyar Baráti Társaság* alakul.¹⁵ A későbbi neves fametsző, *Mata János*¹⁶ — az egyetem román nyelvi lektora — az első számú szervező és futár; Oláhhoz is ő hozza el a román újságíró. Az első, 1936. július 2-i látogatás után pár nappal felkeresi a magányos költőt s munkához lát. Hogy milyen lendülettel, azt a fordítások végén tett bejegyzés „augusztus 20.” tanúsítja.¹⁷ E szerint *nem egészen ötven nap alatt egy egész életművet — a Lumina de Luna kötet száznegy versét fordították közösen magyarrá*. A műfordítás története *Molnár Albert* óta alig ismert hasonlatos teljesítményt. S a teljesítmény értéke csak nő, ha tekintetbe vesszük Eminescu többi magyar tolmácsolójának figyelmeztetését az átültetés nehézségeiről. Tudjuk, hogy *Dsida* tizenkét éven át görgette magában a *Glossa ritmusait*,¹⁸ ismeretes *Szabédi* fordítói kinja, az újabb időkben pedig *Szemlér Ferenc* vall úgy, hogy az „*armonia eminesciana*” magyarul visszaadhatatlan.¹⁹

Fölvethető bátran: mi ennek a roppant teljesítménynek a motorja?

Mindenekelőtt a konzenszialis nyersfordítások készítőjét, *Matát* említetjük, aki nemcsak hogy kitűnően bírja a román nyelvet, ismeri a nép karakterét, gondolkodásmódját, de maga is biztosan verselő, jó költő.²⁰ Második indokként a sorban a költő nem közönséges *gyakorlata* követhetik, amely ekkor már rögtönzészerről, automatikus, s éppen a Panoráma-korszakban — tehát a fordítások idején — reflexbiztonsággal működő. Ezek azonban csak külső, technikai erők. Döntőbb tényező a művész *Eminescuéval való lelki hasonlatossága*. Aminthogy jó versfordítást enélkül nem is lehet készíteni, legfeljebb magyarítani ügyesen.

Miként Molnár Albert annak idején — voltaképp Oláht is éveken át készítette a feladat. Elveinek — terveinek megfelelően városát fejezte ki mindig. Ellenállt egy nagyobb sodrú irodalmi életnek, s az uralkodó irányok szempontjából nézvést téblábolt, csapkodott. Végigjárta azonban a vesszőfutók útját. Ért és emlékezett közben. Jó két évtizedig tartott, míg visszatért a Laura-versekben megütött hanghoz, témához. Az ideg-beteg embert akkor az éteri szerelem-féle adta vissza a hitnek, a húszas évek derekán ez fogja kézen, ez vezeti a *Panoráma* magaslataira. Önkeny-telentül is az ötlük eszünkbe, akáike az eminescu dal reménykedik — *Veronica Micle* — s olyan vágyakozással, amelyben bennefoglatatik a lemondás rögön. Ezen a ponton találkoznak a költő, s magyar fordítója; amit Eminescu híres dala kérdés formájában tesz fel / O jössz-e már? / a fordítót már meg is költözi Laura-élménye: „te mégse jössz... te mégse jössz...”

Oláh számára *Laura* a ráérzés alapja, a fordítás során az egységsítő erő, s egyben a munka lendítője is. De a biológiai, személyi, a közös élményeken túl olyan tényezők is működnek Oláhnál: a *költő s fordítója szinte kortársakká lesznek*. Azokra a tulajdonságokra gondolunk, melyek alapján Eminescut a *késői romantika* alakjai közé szokás sorolni: a pesszimisztikus filozófiai tudásra, az általa szinte kötelezően alkalmazott „mitológiai” apparátusra, s az általános ritmusokra. Am azokra a tulajdonságokra egyúttal, melyekkel Eminescu a „*tiszta költészetet*” valószínűsíti, s melyek jogán a nyugat-európai vezető parnasszistákhoz, praeraffaelitákhoz csatlakozik, a szecesszió előfutáraihoz. „A fantáziáját szeretem, és némely versén elomló gráciáját. Edesszavú költő. Hogy szereti a természetet, s hogyan látja!”²¹ — írja nem csekély lelkesedéssel Oláh, alighogy nekifog a fordításnak. S valóban, ha Oláh „*Tiszta Költészet*” című versének eszményét egybevetjük Eminescu verseivel, ha az összevetés alapja a szecesszió — különös „*Babonásan süt a Hold*”, vagy a „*Patkánybűvölők*” — előtűnik a felfogásbeli hasonlóság.²² Oláh maga elemzi ezt, másfél esztendővel a fordítások után megírt tanulmányában²³ s úgy, mint sajátos eminescu tulajdonságot: *ösztönös romantikát*. Nem véletlen. Szimpátiáját az a tükör nyeri meg, amelyben magára ismer. S természetesen az, amely legtovább villant fel közvetlen környezetéből is. A társak nélküli ember a természetbe menekül, szeretettel az erdő sűrűjébe, s azt lelkesíti meg társakkal: pantheisztikus csodálattal. Bizonyos naivitással, primitívizálási hajlammal: mindent tündérrel, manóval, szellemmel lekesíti. Ugyanakkor a sok kicsi, apró isten mögött ott sötétlik az egyetlen komorság, Szent Iván-éjre a pusztai ridegség, a Fátum, a Végzet, Sors, vagy földöntúli Akarat, a mindent Egygé, vagy éppen Semmivé ölelő Magános Istenség. Tiszta harmónia, báj és borzalom, tündéregék és rémballadók szoros barátságban élnek itten, mintha *Csokonai* s a legvérmesebb *Vörösmarty* babonás tisztelében gyökerezve. A fantáziának nincsen gyepleje, lova közé csapta ki a költő, elvesznek a méretek, arányok, török az elbeszélés szerkezete: *Vas Mihályt* ragadja kocsija.²⁴ Úgy rohan már végletek közt, szabadon. Am ott munkál meg mögöttük egy összetartó erő: a fakó élet, a szürke valóság kiemelők háttérre, minden kék szelidség, fekete és vörös vadság mögött Eminescu s Oláh ősmantikája, az élet kiegészítője-pótlója, és újra megszüloje. Ami ezen kívül marad: a rohanás, a pusztító kísérlet végkövetkezése. *Schopenhauer* tanulsága, hogy az okoskodás a kiábrándult kárvallott sajtátja, ábrándulás a korcs jelenből, hová vissza nem juthat többé, ábrándulás az irodalomból, társadalomból is, *Pokol*, *Kiáltó szó a pusztába*, vagy csak csapzott, vak düh, a *Haláltánc* kétségbeesése.²⁵

Mindezt a tartalmi, lelki hasonlatot *forma* is támogatja.

A költő Oláh romantikus, sőt Debrecen rokokós eszményeihez mérten mindent mozgásban, kavargásban, állandó forrongásban, néha káosz-szos voltában mutat meg: maga is rohanván. Kedveli a természet munkás építőit, a hangot, a színeket, s mert ez is menekülés — lehetőség — a vers — különösen a rímes — zeneiségét. Eminescu tompa hangja, monoton, andalító, sokszor fárászto muzikája, debussys homályja jól illik mindehhez: a Nyugat költő-generációjára Reviczky-n nevelkedett nálunk, s mondottuk — Oláh Gábor épp ezidőtű kanyarodik szülőite házához. Irja is gyakorta: *valóságos üdülés számára ebben a múlt századi stílyben való verselés*.²⁶ Természetesen segíti ezt elő nagy népnyelvi fantáziája is, gyűjtött, s asszimilált debreceni nyelvjárás-anya, melynek ízeit különösen a leíró költemények fordításánál érezhetjük, a dalokban, s a szatírák átokimádkozásain.²⁷ A „sponte sua carmen...” bátran alkalmazható arra az esetre; a ritmus, a közösen kedvelt, vagy hasonlatos formák ragasztják a fantázia szárnyát. Igaz — Oláh néhol eltér az eredeti versformától, a ritmusokat szabadon kezeli. A *Glossza* nyolcasait nyolc — hében fordítja, s gyakran használja a sorkitólást — nyújtást. Am a változtatások mind igazodnak az *előbbi sorhoz*, a századévi magyar vershatagományokhoz, amit Oláh Reviczkytől, Eminescu *kortársától* örökölt közvetlen, s őrzött meg a manák tovább. *Szemlér Ferenc* nem engedheti meg magának, hogy majd száz évét átugorják Eminescu fordítása közben; mai, modern hangvételű verset alig írhatna így. Másként áll a helyzet Oláhnál, aki Szemlér előtt jó egy nemzedékkel élt, de már századunkban, aki közvetlenül kapocs múlt századi s újabb líránk között. *Benne* még erősen éltek a múlt hagyományai — Reviczky éppúgy mint a nép-nemzeti szellem. Ez a *helyzeti előnye* segíti abban, hogy megtalálja a jó arányokat a tanult, nyugatos formák, s a népdal, népies kifejezések és műveltség-szavaink közt. Híres, vagy inkább hírhedt anakronizmusa, nyelvének ódon ízeit is egyértelműen szolgálják, hogy megérzelettesse, éleltesse tegye a múlt századi hangulatokat.

Formai és tartalmi lényeges tulajdonait örözve, az Arany János-*hűtlen hűség módján újrakölti* hát az eredeti szöveget. Lehet, hogy nagyagabbul sokszor, lehet, hogy egyik-másik képre magyarrabbat, pontosabbat találhatott volna. Amde ott van a verseken a bélyeg: az egyetlen lendület, Oláh Gábor legtermészetesebb mozdulatát. Ott ég rajtuk az egyégtében végzett munka jegye, Oláh Gábor majd utolsó, termékeny nyarának forró izzása és hűvös hamvassága, békéje és viharai; egy nagy tehetetlenség, szélsőségek között hanykódó egyéniségé. Oláh nem egyes verseket magyart, de — ráérezvén — egyetlen hangulat pressziója, vagy inkább szabadító, felröptető hatásában *egystílyú, egységes hangulatú, magyar Eminescu ad*. Hisszük, a nagy költő belső világának, természetének megfelelő.

A historikumhoz hozzátartozik még: a fordítás idején 1936-ot írnak. Oláh az olasz D'Annunzióval szinte egyidőben szüli magyarrá Eminescut, a fasizáló világban a *művészeti szépet* ismervén el egyedüli érték-mérőnek, tekintélynek. A versek kiadásáról alig is esik szó. Igaz, erdélyi kiadókkal levelez a fordító, a revizió erősödésével azonban megszakadnak a tárgyalások, s néhány alkalmi közlés kivételével azóta is kéziratban hever az első magyar Eminescu.²⁸ Annak a román—magyar közleledésűnek alapköve, mely csak 1945 után kezdett épülni kifele. Így is jelentős momentum azonban. A román—magyar közleledésen kívül annak örömét is hirdeti, aki — ha nem is túlságosan magasról, csak a házsiájáról, már közel a földhöz, de — Eminescuhoz hasonlóan — képes volt belátni egész Európát.

- Oláh Gábor (Debrecen, 1881–1942 Debrecen), az Irodalmi Lexikon így ír: „Írói munkásságát korán kezdte, de országos híre csak 1908 körül tett szert. Ugyanekkor követte el azt a lépést, amely szinte egész életét, költői működését tragikussá tette: visszatért a Juhász Gyula felhívására, hogy álljon a Holnap íróinak táborába. Ezzel elvágta magát kora legjelentősebb haladó íróinak mozgalmától, s módot adott a konzervatív kritika vezető alakjának, Rákosi Jenőnek arra, hogy őt is kijátssza Ady ellen, mint az állítólagos nemzeti hagyományok képviselőjét.” A budapesti egyetemi évek után hazatért Debrecenbe, ahol realiskolai tanárként dolgozik. A megérkezni nem akaró hivatalos elismerés elől mind nagyobb írói „termelésébe” menekül; néhány témáját varrálja minden műjában. Hatalmas mennyiségű – javarészt kiadatlan – művel a Debreceni Déli Múzeum kéziratáránál találhatók.
- Ady Endre: Az Élet lobogója alatt. (Oláh Gábor verseskötönye.) 1909. I. 104–105. l.
- Móricz Zsigmond: Oláh Gábor. Nyugat, 1925. 257–261. l.
- Kosztolányi Dezső: Írók, festők, tudósok Bp. Szépirodalmi, 1938. II. 83. l.
- Móricz Zsigmond: Oláh Gábor. Híd. 1942. Március 10.; Irodalomról, művészet-ről. Bp. 1939. 275–280. l.
- Gulyás Pál: A délibáb változásai. Magyar Csillag. 1942. 93–97. l.
- Napló. II. 1909. 3. l. DDM. 154. sz.
- Ld.: 3. sz. jegyzet.
- Ld.: 2. sz. jegyzet, és Ady Endre: Szegény magyarok. (Regény) Szegény Oláh Gábor. 1914. I. 497–498. l.
- Panoráma. (Költemények) Debrecen, 1933. Oláh Gábor kiadása.
- Napló, II. 69–72. l.
- Barangolások Erdélyben. DDM. 38–73. l.
- „Olvasom, hogy Nagyváradon lírai antológiát jelent meg román nyelven magyar költők verseiből. Justin Iliescu a fordító. Ez a könyv, amelyet a fordító Oláh Gábor egy szép költeménye után Laurának keresztelt, a költők életrajzát és méltatásait hozza.” Napló, III. k. 1924. 288. l.
- „Bármilyen időszertlenül hangzik is ezekben a szomorú magyar napokban, hirdetem, hogy a nemzetek zárt autonómiaja csak rideg gyűlöletet és emésztő féltékenységet terem, amelynek törvényes gyermeke minden véres, rémes háború. Aki a béke utópikus álmát akarja a földre álmódni, az az emberiség nemzetelleni egységét látja maga előtt. Tévstérem Shakespeare az angol, Dante az olasz, Goethe a német, Balzac a francia, Puskin az orosz, Ibsen a norvég – és minden nemzet minden igazi költője. A kozmosz; nagyobbik hazám: a Tisza-Duna tája: az én drága mikrokozmoszom.” (Kialtó szó a puszttában. Pokol, 1931. 281–282. l.)
- Napló, IV. 1936. 331–332. l.
- A Debreceni Román–Magyar Társaság a harmincas évek elején már működik. Legális alakuló gyűlést azonban csak 1946. április 10-én tartottak. Elnöke dr. Karácsony Sándor egyetemi tanár, a tagok között olyan nevek találunk, mint Mata János, Gulyás Pál, Lükő Gábor, Komjáthi István, Domokos Sámuel, Kovács Ákos, Varga Domokos. A társaság célja a román–magyar kapcsolatok erősítése Debrecenben és a Tiszántúlon; elsősorban a szellemi kultúra kölcsönös megismertetésével. 1946. őszén Keleti Kapu címmel folyóiratot indítanak (főszerkesztő: Lükő Gábor). A társaság javaslatára vezetik be Debrecenben a középiskolai román, fakultatív nyelvtanítást. Az elkészült fordítások közül nevezetesebbek: Gulyás Pál: román balladafordításai (Kelet Népe, 1938. szep.); Komjáthi István: A Nap lakodalmá. Román népballadák. (Db. 1947. Exodus. Lükő Gábor kitűnő folklor tanulmányával; Mag, hó alatt.; Caragiale – Karácsony – Lükő: Napasta. Szemet szeltem. (Bemutatta a debreceni Csokonai Színház, 1945-ben.). Kiss Tamás említi (Alföld, 1937. 31. l.), hogy Mata lefordította Eugénie Botz egy regényét. Jelentősek ezenkívül Lükő 1932-es regái gyűjtéséi.
- Mata János (1907–1944) költő, novellista, grafikus, polihisztor. Középsiskolába Zilahon járt, majd Magyarországra járt. Debrecenben Tankó Béla előadásait hallgatta, s mint ilyen a Bőhm Károly-tanítványok közé sorozható, majd Karácsony Sándor legelsőbb köréhez tartozik. Filozófiai munkája, Nyiladon emberi elme (Thalészól Sokratesig, Db. 1941.). Versei elszórtan, napilapokban, képes folyóiratokban jelennek meg, egyéb írásai szintén. Romániai tartózkodása idején a Pásztorújság is közölte tőle. Legjelentősebb és sokirányú életműben a grafikusai munka. Sajátos, groteszk, archaizáló stílusban illusztrálja Nagyikóli

Fényes István debreceni krónikáját (Db. 1943. Exodus), Csokonai Béka — egér hartzát, a Ludas Matyit stb.

- Napló, IV. 1936. 331–332. l.
- Domokos Sámuel: A román irodalom magyar nyelven. Keleti Kapu. 1946. November. 18. l.
- Szemler Ferenc: Ezer sor. A költészet értelme. Irodalmi Kk. Bukarest, 1965. 166–182. l.
- „Eminecu 104 versét prózában Mata János tanárjelölt fordította le, én pedig: művészi formát adtam nekik. 1936. július és augusztus havában.” Eminecu versei, DDM. 158. sz. 271. l.
- Ld.: 15. sz. jegyzet.
- A Hold asszonya (Tiszta Költészet). Pokol, Bp. 1931.; Babonásan süt a hold, Patkánybűvölő (Patkánybűvölő, 1925. Bp.).
- Ld.: DDM. 123. sz.
- Ld.: Balgatag szerelem. Db. 1918. Csáthy.
- A Pesszimista Db. 1937. Nagy K. 148–168. — Népballada-dráma.
- Ld.: Napló, V. k.
- A debreceni nyelvjárás. Bp. 1906. Athenaeum. Nyelvtudományi füzetek 206.
- Tóth Endre: Oláh Gábor Eminecu fordításai. Nagyvilág, 1966. 1388–1391. l.

MILYEN EGY KIS MÚZEUM NORVÉGLÁBAN?

Tonsberg élénk kikötővároska Norvégia déli partján, Oslótól Ny-ra. Az egykori hajós, halásztelep mára már teljesen átépült. A régi faházakat pedig múzeumba gyűjtötték és berendezve, szabadtéri néprajzi múzeumként (21 épület) a Vestfold Fylkes Museum (A Nyugatföldi Megyei Múzeum) legérdekesebb részét alkotják. A múzeumnak ezen kívül van halászati-halfeldolgozási, tengerészeti-hajózási, régészeti, mezőgazdasági, valamint város történeti részlege. A múzeumban külön parkolóhely várja a látogatók autóját, azonkívül vendéglőjük van. A vendéglőben nagyobb részt helyi ételkülönlegességeket, valamint norvég népi ételeket készítenek.

A XX. SZÁZAD MAGYAR FESTÉSZETE A MISKOLCI KÉPTÁRBAN

A Borsodi Kiállítási Vezetők első számaként nem régen jelent meg a fenti címen, a Képtár gazdagon illusztrált katalógusa. A magvas bevezető ismerteti a Képtár történetét, állagát, gyűjtési szempontjait. A képtár kiállításán Brughardt Rezső, Szinyei Merse Pál, Glatz Oszkár, Fényes Adolf, Réti István, Rudnay Gyula, Iványi Grünwald Béla, Holló László, Bernáth Aurél, Berényi Róbert, Vaszary János, Márffy Odón, Kmetty János, Czobél Béla, Nagy István, Egry József, Derkovits Gyula, Dési Huber István, Aba Novák Vilmos, Gadányi Jenő, Domanovszky Endre, Szentiványi Lajos, Barcsay Jenő, Amos Imre, Szönyi István, Gerzson Pál, Szurcsik János, Báltint Endre, Berki Viola és még sok más jeles művész alkotásai láthatók.

A MAGYARORSZÁGI NEMZETISÉGEK LAKÁSKULTÚRAJA

Ilyen címen nyílt 1975. októberében kiállítás a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumban. Most megjelent a kiállítás gazdagon illusztrált vezetője. A vezető (Fatuska János, Grin Igor és Sarosác György munkája) először a magyarországi németek, majd a magyarországi délszlávok, aztán a szlovákok és végül a románok építkezését, illetve még inkább lakásbelsőit (bútorzat, lakáshasználat) ismerteti. A vezető szövegei magyarul és minden nemzetiségűnél a saját nyelvén is szólnak.

A múlt év végén a morvaországi rožnovi szabadtéri múzeum igazgatója egy igen ügyes, jól áttekinthető és hasznosan kezelhető könyvecskét adott ki a régebben magyarországi vásárokon is olcsón és nagymennyiségben árusított „bugylibicskák” hagyományos, kezdetben háziiparszerű készítés-technikájáról, műhelyeiről, szerszámokról, a bicskák tájánkénti és funkció szerinti variánsairól — azok értékesítési módjairól. Tudjuk, hogy a századforduló éveiben, csaknem egészen az első világháború kitöréséig minden magyarországi vásáron is árulták. Egyformán használták őket a gyerekek, fiatalok és a felnőttek is. Az ilyen bugylibicskákhoz sokféle hiedelem is járult. Suhanc koromban „heréltük” az ilyen bicskákat. Mint érdekességként említem meg, hogy a harmincas években maga Györfly István is bugylibicskával ette a szalonját. Ez a bicska professzorom ajándékaiként ma is megvan birtokomban. Egy csomádi gyűjtőtűt alkalmával ajándékozta nekem. A bugylibicskáról szóló kis könyvet (Urbanchová E.—J. Ország-Vranecký: Křivčickářtvi na Valašsku. Rožnov p. Radoštem, 1976.) fényképek és rajzok gazdag sorozata, bőséges cseh és szlovák irodalom, valamint német és orosz nyelvű kivonat is kíséri.

HETVENÖT ÉVES A DEBRECENI MÚZEUM

Nem a Déri Múzeum 75 éves, hanem a debreceni múzeum. Mint köztudott, hosszas tervezgetés, huza-vona után, 1902-ben *Löfkövcis Artur* ékszerész-műgyűjtő saját gyűjteményével megalapította a debreceni *Városi Múzeumot*. A szerény gyűjtemény előbb a volt Gazdasági Akadémia épületében kapott helyet, majd 1905-ben az úgynevezett Csokonai Háza (Hatvan utca 23.) költözött, ahol 1928-ig működött. A Városi Múzeum nagy alakja volt *Zoltai Lajos*. Fărădhatatlan kutató-gyűjtő munkája nagyszerű helytörténeti gyűjteményt fejlesztette a Városi Múzeumot, bár a megkésztetés, a szerény körülmények miatt sohasem tudott volna olyan nagy, nemcsak az országban, hanem a határokon túl is számontartott múzeumná fejlődni, mint amelynél 1920-ban *Déri Frigyes* általános művelődéstörténeti és 1923-ban *Déri György* kárpát-medencei népművészeti gyűjteménye révén vált. 1977-ben a Déri Múzeum és az egész Hajdú-Bihar megyei Múzeumi Szervezet megemlékezik a debreceni múzeum fennállásának 75. évfordulójáról. Idei múzeumi hónapunkat is ennek az évfordulónak a jegyében rendezzük meg és állandó kiállításainkat is a háromnegyed-százados jubileumra emlékeztetve rendezzük és nyitjuk meg.

Az egyeik legsúlyosabb járványos betegség, kolera a múlt század elején rendkívül nagy számban szedte áldozatait. Megelőzésre és gyógyítására roppant erőfeszítéseket tettek. Mindazok a preventív és produktív eljárások, amelyeket a kor orvostudománya ajánlott lényegében eredménytelennek bizonyultak. Az ázsiaiak vagy gyakrabban indiaiak nevezett kolerákról már az i. e. III. sz.-ból vannak adatok. Európában csak a XIX. sz. elején hatolt be. Az egész Európára kiterjedő járvány 1831-ben Magyarországot is elérte, ahol több mint fél millió ember betegedett meg s jóval több mint negyedmillió személy halt meg. A hatóságok számos intézkedést hoztak a félelmetes járvány megelőzésére, a betegség lokalizálására és gyógyítására. A járvány terjedésének megakadályozását előzta az az intézkedés, amely megtiltotta a közlekedést, némely helyen az emberek a lakóhelyük területét, olykor házaikat sem hagyhatták el. Ez az intézkedés a nyári időszakban az alföldi területeken aratást vállaló felföldi, elsősorban zempléni szelléparasztkörében nagy elégetleneséget váltott ki, amely elindítója volt az egyikéket is zaklatott parasztság felkelésének. A nagy parasztfelkelés kirobbanásának helyén, Zemlén megyében 1831. nyarán több mint 27 ezren betegedtek meg, s közel 11 ezren haltak meg (Plósz Lajos: A cholera. Pest, 1866. 15.). Ezen a területen a felkelés megnehezítette a járvány lokalizálását. A szomszédos megyékben is súlyos veszteségek voltak. Abaújban és Borsodban jóval több mint 6 ezer ember halt meg. Aránylag kisebb a halálozás Gömörben, ahol a halottak száma alig haladja meg a másfél ezret (uo.). A járvány terjedését megakadályozó imént említett intézkedés mellett a hatóságok más utasításokat, tanácsokat is adtak a népnek. Egy ilyen ajánlott s egyben „parantsolt” megelőző és gyógyító eljárás módját tartalmazó irat maradt rának Gömörben a heti (Sajó-völgy) református egyházzal jegyzőkönyvében, amelyet alább bemutatunk. Feltehetőleg, hogy azonos szövegű körlevelet kaptak a lelkesi hivatalok, melyet minden bizonytalannal felolvastak a ügykezet előtt. Az egyházi jegyzőkönyvből való lemásolása az irat s az ügy fontosságát mutatja és voltaképpen azt is, hogy a falusi lelkészek — a mai szóhasználatnál élve — orvosi tanácsadóként is szerepeltek.

Az utasítás két részből áll: ismerteti a betegség megelőzésének módjait és a betegség gyógyítására vonatkozó javallatokat. A járvány megelőzéséhez mindenképp előt a környeztet tisztaságát említi. Javasolja a test megmosását legalább egyszer egy héten, ami a korabeli tisztálkodásra némileg fényt vet, mint az a kívánság is, amely szerint a barmokat a szobáktól távol kell tartani. Figyelemre méltó, hogy az ecetnek fontos szerepet tulajdonít. A test megmosásához ecetes vizet ajánl, s a szoba levegőjét ecetes gőzzel javasolja megtisztítani. Óvakodni kell a meghűléstől, a lábat és különösen a hasat melegen kell tartani. Az étkezéssel kapcsolo-

latban mértékletességre int. Kerülni kell a „vastagabb” ételeket, a nem friss és a kövér húst, a többi halat, a gombát, az éretlen gyümölcsöt, a dinnyét, a kukoricát stb. Tiltsa a tisztátalan vizet, az állóvizet, valamint a szeszitalok fogyasztását. A „bujaságtól” és a „felettből való haragtól” is óvakodni kell, ami kétségtelenül sajátos javallat a betegség elleni preventív ajánlatok között. Ugyanakkor a fertőzés veszélyének a felismerése sejjük ki a betegekkel foglalkozók számára adott célszerű ajánlatokból: a szájakat gyakorta öblögtessék ecettel, s hasonlóan ecettel mossák a kezüket.

A gyógyításra vonatkozó javaslatok szinte teljesen népi gyakorlatból, tapasztalásból, hagyományból erednek. A népi gyógyításban ismert legkülönbözőbb fűfélék, virágok, növények felhasználására nyерünk példát. A kolera gyógyításában szerepet kapott a bodzavirág, székfűvirág, hársfavirág, levendula, kakukkfű, csomborfü, zsálya, mentha, üröm, sáfrány, gyömbér, mák, lenmag, paprika, szerezcsendió, fokhagyma, bors stb. Ezeket részint tea, részint kenőcs készítésére használták fel, s a betegekkel megittatták, illetőleg a gyomrára, hasára kenték. Két fontos dolagra irányult a figyelem: a test melegen tartására és a hasmenés megállítására. Az előbbivel kapcsolatban különösen figyelemre méltó egy közelmúltig gyakorolt eljárás mód, a kövesztéses gözőlés. A beteget lyukas székre ültették, lepedővel vagy pokróccal letakarták. A szék alá melegített téglát vagy köveket tettek és arra ecetet öntöttek. Az így nyert gőzzel a beteget átmelegítették, izsaszották. A gőzfejlesztésnek ez az ősi módja ismeretes volt az európai népek hagyományában és a természeti népek körében is. Beteggyógyítással kapcsolatban az iménti levényekben teljesen megegyező eljárásmodot ismerünk a magyar néphagyományokból. A forró kőnek vízmelegítésre, főzésben való alkalmazására nagyszámú példát említhetünk (L. Gunda Béla: Magyarországi primitív főző-sütő eljárások. Népr. Ért. XXVII. 1935. 19 kk. További irodalommal).

Rövid utalásainkból is kitűnhet, hogy a gyógyítás a múlt század elején, főleg a belgyógyászat terén nagymértékben a népi gyakorlatra hagyatkozott. Mind az orvostudomány, mind a néprajztudomány számára hasznosak az idevonatkozó emlékek. A kolera gyógyításának alábbi javallataiból nemcsak a múlt század eleji állapotra, hanem az orvoslás történetéhez is pompás adatokat kapunk.

Azon veszedelmes nyavaja, melyet az isteni gondviselés úgy igazgatott véges elmétől megfoghatatlan célokból, hogy a mi Tartományainkra is ki terjedt — terhes nyomorúsággal fenyeget ugyan bennünket: — de a Mindenható Isten, mikor éppen képp ostorozza az Embert Nemzetet, a leghatóságos orvosi szereket is elő parantolja, melyek által azon gonosz elháríthatatik, és az atóli megsejtett emberek könnyen meggyógyíthatnak; — csak hogy a felsőbb kegyelmes királyi Rendelésekben kiadottatott hasznos orvosi oktatásokat, ki ki Keresztényhez álló egész készséggel az ő szenvedő felebarátjára nézve teljes erejéből munkába venni 's használni igyekezzen. Az Isten kezében vagyon a mi Sorsunk, — távol legyenek azért tőlünk a haszontalan fételek és minden kártevények bal vélemények!

Mint hogy azon uralkodó Nyavalya mely Napkeleti Choleraának vagy Epékorságának mondatik, senkit könnyen meg nem lep, hanem olyat, a ki ártalmas élete módja, 's rendetlen ki csapongásaival vonja magára; — a következő Régulák, melyeknél fogva minden bátorságba teheti magára ezen dögs Nyavalya ellen, — a Kereszténységnek szoros megtartása végett ajánlataink s parantsoltaink:

1. Ezen Nyavalyák el kerülése — a Testnek Ruhákk és egyéb dolgok amellyek az embert közelebről vagy távolabbról érdekelhetik — tisztán való tartása igen sokat téssen. Ezekéért gyakran kell változtatni az öltözetet, a testet langy meleg vízzel, kevés etetett töltvén hozzá, leg a láb is egyszer egy héten meg kell mosni, — és minden Dolgot, mint Szobák, Udvar, Úttzak tisztán tartassanak, a tavak kiszáritassanak, a szemetek el tisztítsassanak.

2. A Szobákba tiszta és száraz Levegő legyen, a mellyel minden uralkodó és ragadó Nyavalyától jó őrizet; — e végre az alatonys és szoros szobákba sok

ember ne szoruljon, tisztán tartassanak, téli időben mérsékelt melegségűk legyenek — és a barmokat azoktól hársák; e felett a beteg, a mennyire lehet, az egészségesektől kitűnő legyenek; a Szobák ablakjait reggel kivált és dél felé hogy friss Levegő menyjen be, — ideig legyenek nyitva, a mikor lángoló, különösen fenyőfának tűzével hajtasson ki a meg bűszödött Levegő, a beteg szobájokban etzet gőzzel tisztasson meg a Levegő, melly leg jobban meg eshetik, ha forró etzet áll a szobában, vagy be fűjtött kályhára vagy kementérez téven azt.

3. A meghűlést mindenkéft felett távoztatni kell, főképp izsadsákor a Lábak különösen, és a has melegbe tartassanak, szabad Eg alatt nem kell hálni, vagy nedves földre fekdüni.

4. Az ételben kivált Estvère illendő mértéket kell tartani, távoztatni kell a vastagabb cideleteket; a sületlen és még meleg, 's éretlen gabonából, anya rössal és szédítő üszöggel vegyesből készült kenyerekkel sem kell élni; távoztatni kell a nem friss és kövér húst, kivált a régi halakat, és töbelteket, a gombának minden nemeit az éretlen gyümölcsöket; — veszedelmek a nyers és nem savanyított ugorák, sárga és görög Dinnyék, kerülni kell végre a Kukoritzának akár főve akár sültven való mértékelen ételét.

5. Eh gyomorral senki munkára ne menjen, használ reggel a Leves, vagy kevés meleg bor, vagy etetett de mérsékelt portio ital kevés kenyérral.

6. Tisztátalan vagy álló vizet soha sem kell inni, — jó a akiket természetekkel meg egyez a mérsékelt bor ital vízzel vegyítve; amikor pedig ez a nyavalya uralkodik semmi sints ártalmasabb, mint a borral, etetett itallal, vagy serrel való vissza élés, annyira, hogy az iszások Ember most leg inkább veszedelmerteti élete, valamint a tobzódás, bujaság és felettből való harag egy szempillantásban lerontja az embert.

Ezen Régulákat meg tartván bátorságba teheti ki ki magát ezen Nyavalya ellen; valamint a betegnek bánók is hasznos maradtanak, ha különösen éppen akkor szjakot és kezeket gyakran ki öblítik, és meg mossák, etzettil.

Más kövességünk hogy t. 1. ha hozzánk tartozóknak vagy más akárki ezen Nyavalyába esmének melegségünk szerent segítségére legyünk, mivel ezen most uralkodó Nyavalya olyan természetű, hogy a halogatással a beteg élete veszedelmerteti, a midőn a mindjárt elő vett illő Eszközök a különben veszedelmes Nyavalyát könnyen el űzik, a Doctornak vagy orvosnak távol létében pedig sokat segíthet minden a beteg megmentvén a következendők:

1. Mihelyt a Choleraának jelei láttanak az emberen, a szédülés, fő fájas, hirtelen el erőtlenedés, a szív gödrét elnyomatatása és fájdalma, csömör, hányásra való készetés, vagy vize fehért takonyos materiának valóságos hányása, gyakori vizes has folyás, fájdalommal és gyomor hévséggel, nagy szomjúság a hideg italnak kívánásával, nehéz lélekezés, sóhajtozás, nyughatatlanság, rekteléselő erőtlensz szóval egybe köve; a Lábakk és Kezekk még hideg vége szagató fájdalmakkal és görtökkel be esett ábrázattal és szemtel mind jobban jobban lankadó pulzussal, hogy ha ezek közüll némelyek mutatják magokat, a beteg azonnal meleg ágyba tétetessen és jól be takartasson.

2. Most már minden hideg italt félre téven adjanak neki bőven meleg vizet, hogy a hányás segítsen, a gyomor a lehető rutságoktól tisztuljon, a bőrnek gözőlőse eszközöztessen.

3. Ugyan azon időben az ápolgató egész testét a betegnek kivált kezét és lábát, hasát, mellyé meleg és száraz posztóval a takarodó alatt gyakran és huzamosan dörgölőzzék azután egész testét, de úgy hogy ki ne takarják jól meg melegedett bor ettetel mossák meg, és ismét mint azelőtt dörgöllyék.

4. Ezeknek kívül hogy a meg hidegedett tagok fel melegedjenek, melek téglát; vagy melek fővénnyel meg töltött Zatskör teyének lábai alá; hasára, mellyére melegített posztót, — a több részei is hasonlóan melengtetessenek és az egész test jól be takartasson.

5. Ekkor bottza és hársfa virágából készült meleg thea adattasson a betegnek, — és gondosan el kell kerülni, hogy leg kisebb része is ki nem takartasson ne hogy a hasznos izzadás meg fojtoljon, — arra is figyelemzven hogy a kezek és lábák hidegségben jönne e vissza görtökkel, a melly esetben azonnal az élebbeni munkálkodást kell elő venni, és jó lesz azon Etzethez, mellyel a Test mosatatak és dörgöltek, mintegy felényi égett bort töteni.

6. Hogy ha így sem melegednének fel eléggé a tagok, a beteget lyukas székere kell, és az egész teste, — fején kívül jól borítottan be lepedővel vagy pokróttal; ennkor a szék alá jól melegített Téglák vagy kövek tétessenek, 's reakok etzetet töltvén, — hogy a meleg párázat a betegnek egész testét meg járja, és izzadásba hozza. — Hogyha így sem érődne el a kívánt cél az erőtlent Testet hathatóssal szerekkel kell fel melegíteni. — Erre nézve a beteget valamely nagy Edénybe kell tenni, a melybe le ülhessen, lábat közzé téven egy kis edénykébe

meg gyújtott égett bort, — az egész Edényt Lepedővel vagy Pokrotzal jól be kell takarni, szabadon hagyván a' betegnek fejét, — hogy semmi párázat ki ne mehessen. Eképpen a' beteg jó izzadásba fog jönni, a' mellyet mind jobban elő kell segíteni, folytatván a' munkálkodást mind addig valamis a' beteg ki álhajta, a' mikor osztán gondossan, hogy az izzadás valami módon vissza verődven el ne nyomattasson — előre fel melegített ágyba tétessen.

7. Hogy ha így sem lehetne fel melegíteni 's izzadásba hozni a' Testet a' hideg tagok jó meleg erős Éget Borral (ha volna Kámmorral vegyítve) olyan bor etzetet töltvén hozzá, a' mellyben előbb fokhagyma bors, vagy Paprika fűzetett, a' takardó alatt egy vagy két óráig szüntelen és erősen dörögötteknek, míg az izzadás ki nem üt, — a' mikor székű Virágból, fodor Menthábol vagy Csombor fűből készült théat adjanak jó melegen gyakorat inni a' betegnek. — A' lábait alá meleg főnyvet, vagy hamut rakván ismételve, — a' gyomor szájára vagy tájékára lisztből vagy korpából etzettel vagy égett borral készült meleg kenőtsöt kössenek, ruhára kenvén gyakran és gondosan változtatva.

8. Mikor a' hányás fájdalmas has szorúlással huzamossan tart, mustár meg liszet etzettel meg gyurván, vagy e' nem lévén reszelt tormát kell tenni a' szivére, és mind addig rajta hagyni míg jól fel nem hevíti. Ugyan e' végre székű Virágból, Menthábol, Csombor vagy Kakuk fűből készült théat, kevés portióba, de gyakran adogassanak. Használt a' vékony tyuk hus lé is, a' mely nem nagyon kövén kiváló a' Csirkén melybe kevés sáfrányt, Szerecseny Diót és annak virágát egy kevés gyömbérral lehet tenni, — A' gyomrára friss Ürmöt Levendulát, Kakuk fűvet, Zsályát és menthát összeve roncsoalva borral vagy pálinkával meg lotsolva melegen reá tenni.

9. A' nagy has fájásba törött Len magot, tejjel vagy ha amaz nem volna községes liszet olajjal vagy más egyéb Zsirral meg gyurva jó melegen tegyenek a' hasára.

10. A' hosszas has menésbe a' következőket kell használni:

a. Zsirral össze tört fokhagymából, — és ha volna készen kevés terpentínát tévén hozzá, kenőtsöt kell csinálni, és ezt jó vastagotskán bőrre vagy ruhára kenvén melegen a' hasára borítani, olykor olykor meg melegített posztót tévén reá feüli.

b. A' hus lébe főzetessen előre meg pirtva tiszta liszt, hogy valamennyire sülrü légyen: — ekkor kemény magot is és a' 8-ik szám alatt ki tett fűszerszámokat tévén hozzá; apro portiókban minden második órában adjon a' betegnek, — javaltatik a' Dara, Riskása vagy kenyér leves is.

c. Itala légyen főt Arpa — vagy piritott kenyérről való víz, kevés bort is adván ezen utolsóhoz.

d. Ha még sem szűnik a' has menés a' következő házi orvosságot kell elő venni: Három fejér Mákfejet (ha e' nints feketét) a' magvaival együtt meg kell törni, és egy mészal vízbe fél óráig főzni, a' Levét ruhán által szűrven vagy farsarván, tétessen hozzá egy közepszerű Dió nagyságú keményítőt, — ekkor ugy forraltasson fel e' meg lévén tétessen hozzá négy kalán jóféle bor, ebből osztán adjanak a' betegnek minden órában egy vagy két kalánnal.

e. A' huzamos has menés, és csikarás esetében len magból vagy korpából mákot keményítőt, vagy Enyvet és tojás székít tévén hozzá Kilstést készítvén; gyakran alkalmaztasson — Ha a' beteg gyakori has menésre siker nélkül való erőltetésbe volna olykor olykor üljön székű párázatra, vigyázva azonban hogy a' teste meg ne hidegdedjen.

Ambár az itt előadott orvosságok, ha hevenyébe és pontosan használtatnak, — a' most uralkodó Nyavalyát gyakorta meg enyhítik, sőt egészen el is hártják, — mindazonáltal a' rendes és próbált orvosok által adandó hatásosabb orvosságot sokszor szükségesek lévén mindennek kötelessége az afféle segédelmet, a' mennyiben lehető idejében fel keresni. — A' Nyavalyából ki gyógyultanak, a' fellyebb említett Regulákat mind addig valamis elébbeni erejek vissza nem jön annyiban szükségesebb szorosan meg tartani — mivel különben a' már egyszer ki állott nyavalya, sokkal nagyobb erőben szokott vissza jönni.

A XVIII. század második felében épült széchenyi kastélyban 1975. április 29-én egyszerű múzeum kezdte meg működését, illetve nyitotta meg első kiállítását. A kastély-múzeumban két állandó kiállítás található. Az első vadászati és vadgazdálkodási kiállítás s mint egyedülálló az országban. A másik pedig régészeti és Nógrád megye őstörténetét tárja a látogatók elé a XI. századig. A egyszerű kiállításokhoz a kastélyt ismertető, sok képpel ellátott vezetőt adtak ki.

FRANCIANYELVŰ ISMERTETŐ A SZATMÁRI MÚZEUMBAN

A szatmárnémeti (Satu Mare) múzeumot a múlt század végén alapították. Gazdag régészeti, szép helytörténeti és színes népművészeti, valamint szatmárnémeti képzőművészeti anyaggal rendelkezik. A múzeum a főter egyik szép, neogótizáló épületében működik (21 Place de la Liberté). Most a kiállításokat színes képekkel is bemutat franczia nyelvű ismertetőt jelentettek meg róla. (Le musée du département de Satu Mare) Kár, hogy a külföldi látogató csak franczia nyelvű vezetőből tájékozódhat a tárgy-gazdag, jól rendezett, egyszerű tárgyakat bemutató kiállításról.

Zygmunt Slusarski emlékére...

DANKÓ IMRE

Röviddel ezelőtt fájdalmas hírt hozott a posta Lublinból, Debrecen testvérvárosából: *mgr. Zygmunt Slusarski*, a Lublini Vajdasági Múzeum igazgatója, a neves régész és közéleti ember elhunyt. Bár tudtuk, hogy beteg, talán olykor-olykor a legrosszabbra is gondoltunk, mégis megdöbbenett a hír és alig volt hihető, hogy a ma is az utolsó percekig dolgozó mindig vidám, tettvággyal teli *Slusarski*, 1977. február 12-én, 53 éves korában meghalt.

Több okból meg kell emlékeznünk róla. Többször járt Magyarországon, Debrecenben is volt. A magyar vendégeket mindig kitüntető kedvességgel fogadta, különösen a debrecenieket. Ebben nemcsak a testvérvárosi kapcsolat mutatkozott meg, hanem az is, hogy *Slusarski* ismerte a magyar történelmet, ismerte Debrecen és olvasmányai, tanulmányai alapján becsült, szeretett minket. A testvérvárosi kapcsolatot konkrét tartalommal megőltetni kész lublini volt. Elsősorban múzeumanink között kívánt erős, szakmai jellegű kapcsolatot kiépíteni. Hiszen — ahogy mondta — két városnak oly sok közös vonása, mondhatni azonos történelme van. Ennek megfelelően rendezett lublini népművészeti kiállítást 1969-ben Debrecenben, illetve fogadott hajdúsági népművészeti kiállítást Lublinban. Munkatársait elküldte hozzán, figyelmüket igyekezett magyar, közös témák felé irányítani. Munkatársainkat gondoskodó szeretettel fogadta és mindenféle segítséget megadott számukra, hogy megismerjék és megszeressék Lublint, a lengyel népet, a lengyel kultúrát. Nagy terve volt és sajnos terv maradt, hogy egymás városának történetét bemutató, a közös vonásokat kiemelő kiállítást cseréljünk. Nemcsak nagy barátot, hanem számunkra a legértékesebb munkát ajánló és végző szakembert veszítettünk el benne. Hiányát nemcsak lengyel barátaink, a lengyel tudományosság, hanem mi is fájdalommal érezzük.

Tudós volt, kiváló múzeológus. Küzdelmes életpályát futott be. Eleinte kicsiben példázta a lengyel nép egészének közelmúltbeli keserves sorsát, történetét.

Zygmunt Slusarski 1924. január 1-én született Bialka faluban, Krasnystav járásban. Az elemi iskolát szülőfalujában járta ki, a gimnáziumot azonban már nagy nehézségek, félelmek között, bujkálva titkos, illegális iskolában fejezte be, a puszító német megszállás alatt. Továbbtanulására gondolni sem lehetett, örülhetett, ha fiatal életét megmenthette. Családjának nagy részé, környezetét a németek elhurcolták, kivégezték. Csak a felszabadulás után tudott tanulni; a lublini Curie-Sklodovska Egyetemen tanult régészetet. Gyorsan magára vonta tanárai figyelmét mély érdeklődésével, alaposágával. 1952-ben magiszter lett (*mgr.*, nagyjából a mi egyetemi doktorátusunknak megfelelő tudományos rang). Az egyetem elvégzése után azonnal a lublini múzeumhoz került. A múzeum akkor

Mgr. Zygmunt Slusarski, a lublini Vajdasági Múzeum igazgatója.

éledezett romjaiból, az újjászervezés, a múzeológiai tevékenység megindítása, színvonalassá tétele terén nagy munkát végzett, kimagasló eredményeket ért el. 1953-ban a múzeum régészeti osztályának vezetője lett. Ekortól kezdve tanított is az egyetemen. Általános archeológiát, múzeológiát és rajzot adott elő. 1969-ben a lublini Vajdasági Múzeum igazgatója lett, s mint ilyen tevékenykedett haláláig.

Tevékenysége közelről sem merült ki a múzeumvezetésben. Szaktudományban is sokat dolgozott és számottevő eredményeket ért el. Östörténeész volt és főleg a Visztula és Bug folyók közti területet kutatta. Számos ásatást vezetett, eredményeiről részint a szaklapokban, részint pedig a lublini múzeum kiadványaiban számolt be. Különösen neolitikum és a bronzkorszak eleje érdekelt. Jobban mondva az átmenet a két korszak között. Asatásai eredményeire is hivatkozva ezt a korszakot alapvető fontosságúnak tartotta Kelet-Lengyelország későbbi története, települési viszonyai, kulturális fejlődése szempontjából. A feltárt anyagot mintaszerűen kezelte, sok kiemelkedő darabot saját rajzaival dokumentált. Különös gondot fordított a leletanyag restaurálására; mondhatni, hogy ezer a téren iskolát alapított. A múzeológiai ellátást, restaurálást nemcsak saját szakterületén szorgalmazta, hanem másutt is. Ilyen vonatkozásban legmaradandóbb tette a lublini vár múzeumi célokra való megszerzése és még inkább a vár restaurálása volt. A lublini vár udvari tornya, az épület szegletébe elbújva meghúzódó XIII. századi kápolna feltárása, restaurálása a lengyel határokon túl is figyelmet keltett, elismerést váltott ki. Ugyanezt mondhatjuk el az Óváros kaputornyának múzeumi célra való biztosításáról, illetve helyreállításáról is.

Zygmunt Slusarski nem volt visszahúzó, csak a maga kérdéseivel foglalkozó tudós. Sokoldalú közéleti ember volt. Elsőként azt kell megemlítenünk, hogy az egyetemen kívül is tanított. Sok-sok fiatal régészt, történészt, múzeológust indított el a pályán. Szívesen és megértéssel foglalkozott a fiatalokkal. A Nemzeti Egységfrontban, a Szakszervezeti Bizottságban, a Lublini Vajdasági Polgárvédelemben, a vajdasági Üldözöttségek és Mártírok Szövetségében, a vajdasági Műemlékvédelmi Bizottságban, a Lublini Városi Tanácsban, a Vajdasági Tanácsban, és nem utolsósorban a Lengyel Egyesült Munkáspártban tevékenykedett. Mind közéleti szerepléséért, mind tudományos és szakmai tevékenységéért többször kitüntették. Birtokosa volt az Ezüst és az Arany Érdemkeresztnek és több más kitüntetésnek.

Neve, munkája örökre elválaszthatatlanul összeforrt a lublini múzeumüggyel. Hiányát azonban szélesebb körben is érezzük. Jelentős a lengyel tudományosság vesztesége, de fájdalommal tölt el bennünket magyar múzeológusokat is, s köztük különösen bennünket, debrecenieket elvesztése.

23. szám	III. kötet, 3. szám	1977. április
DANKÓ IMRE: A Déri-gyűjtemények	-----	3—6
BARNA GÁBOR: Vásári mozaikok	-----	7—8
Nagy Balogh János kiállítás a Déri Múzeumban	-----	8
Negyedszázados a Túrkevei Múzeum	-----	8
BÓDI ERZSÉBET: A lengyel múzeumokról	-----	9—11
Megkezdődtek a Déri Múzeum állandó kiállításának előkészületei	-----	11
Faragóművészeti kiállítás Derecskén	-----	11
IFJ. SZITA LÁSZLÓ: Kiadatlan dokumentumok Hermet Ottó életéhez	-----	12—23
A Humor Háza Gaborovban	-----	23
NAGY DEZSÓ: Három Rudolf mondta	-----	24—26
BOSNYÁK SÁNDOR: A vadász avatása	-----	27—29
Életmódkutató konferencia Karcagon	-----	29
PAPP JÁNOS: Egy nyírségi nóta	-----	30—42
Az Ady-centenárium jegyében...	-----	42
Vadász Endre kiállítások	-----	42
MOLNÁR JÓZSEF: Házassági szerződés és hozomány a reformkorból	-----	43—46
Érdekes kiadvány jelent meg a csehországi Slaný város és környéke népi építészetről	-----	46
Veres Péter rendezvények Balmazújvárosban	-----	46
SZABÓ SÁNDOR GEZA: Oláh Gábor Eminescu fordításairól	-----	47—53
Milyen egy kis múzeum Norvégiában?	-----	53
A XX. század magyar festészetét a Miskolci Képtárban	-----	53
MÁRKUS MIHÁLY: Mit kell tudni a bugyi bicskáról?	-----	54
Hetvenöt éves a debreceni múzeum	-----	54
Érdekes szabadtéri múzeum a finnországi Vaasaban	-----	54
UJVÁRY ZOLTÁN: A kolera gyógyítása 1831-ben	-----	55—58
A széchenyi kastélymúzeum	-----	59
Francianyelvű ismertető a Szatmári Múzeumról	-----	59
DANKÓ IMRE: Zygmunt Slusarski emlékére...	-----	60—62

